

موسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی

اسناد بالادستی ایران مرتبط با سیاست های تجاری

گزارش پشتیبان ۳

تدوین سند سیاست تجاری ایران

صادق ضیاء بیگدلی

مهرماه ۱۳۹۷

۱- نگاهی اجمالی به سیاست‌های تجاری حوزه واردات از پیش از انقلاب تاکنون ۱

بررسی سیاست‌های تجاری نیم‌قرن گذشته کشور نشان می‌دهد که تا پیش از برنامه دوم توسعه، سیاست جایگزینی واردات، سیاست صنعتی (اعلامی و اعمالی) دولت بوده است. با این حال حتی از برنامه دوم توسعه پس از انقلاب که استراتژی توسعه برون‌نگر مدنظر قرار گرفت و با رویکردهایی چون تشویق صادرات، جهش صادراتی، رشد پایدار اقتصادی استوار بر دانایی و رویکرد جهانی و افزایش بهره‌وری به ترتیب در برنامه‌های دوم تا پنجم توسعه دنبال گردید، وجود چسبندگی به سیاست‌های پیشین، فقدان سیاست‌ها و ابزارهای مکمل و فرازوفروود در روابط خارجی کشور تا حد زیادی از توفیق در تحقق اهداف برنامه‌های توسعه کاست. ضمن آنکه با تشدید تحریم‌های خارجی در دهه ۱۳۹۰ تعقیب استراتژی برون‌نگر با چالش‌های جدی مواجه شد.

۲-۱-۱. سیاست‌های تجاری قبل از انقلاب (۵۶-۱۳۵۲)

تعقیب استراتژی درون‌نگر توسعه و سیاست‌های جایگزینی واردات از سومین برنامه عمرانی پیش از انقلاب (۴۶-۱۳۴۲) موجب شد که ساختار تولیدی و شاکله اقتصاد کشور بر مبنای بازار داخلی شکل بگیرد و منابع سرمایه‌ای، فیزیکی، انسانی و مادی کشور در نظام تولید کشور در پاسخگویی به نیازهای داخلی، تجهیز و سازماندهی شود. جلوگیری از واردات کالاهای مشابه ساخت داخل، معافیت گمرکی ماشین‌آلات و برخی از لوازم‌دیدگی و مواد اولیه کارخانه‌های داخلی، اعطای تسهیلات اعتباری ترجیحی به تولیدکنندگان داخلی و تلاش برای ارتقای دانش فنی از طریق استخدام کارشناسان خارجی از مهمترین سیاست‌های تجاری برنامه عمرانی سوم قبل از انقلاب بودند که به همراه برخی سیاست‌های تشویق صادرات در برنامه چهارم عمرانی مورداستفاده قرار گرفتند. با این حال دسترسی به درآمدهای سرشار حاصل از صدور نفت خام از اوایل دهه ۱۳۵۰ خورشیدی به اتخاذ سیاست درهای باز انجامید. در این دوره از یکسو واردات کالاهای مصرفی به تغییر الگوی مصرف داخلی به سمت کالاهای تولید خارج انجامید و از سوی دیگر سهم کالاهای واسطه‌ای از نظر وزن و ارزش در صادرات و واردات کشور به شدت افزایش یافت. از این رو الگوی تولید داخلی تا حد زیادی به واردات وابسته گردید و تمامی صادرات کشور در این دوره، محدود به کالاهای واسطه‌ای بود که از ضعف توان ساخت کالاهای نهایی در داخل حکایت می‌کرد.

۲-۱-۲. سیاست‌های تجاری دوران انقلاب و جنگ (۶۷-۱۳۵۷)

با وقوع انقلاب و جنگ از یکسو اقتصاد دولتی بسط یافت و از سوی دیگر ضرورت انحصار دولت بر تجارت خارجی در اقتصاد جنگ موجب کنترل‌های جدی بر تجارت خارجی شد. در این دوره سیاست‌های تجاری بنا به مقتضیات دوران

جنگ دچار فراز و فرودهای قابل توجهی گردید که متناقض با سیاست اصلی جایگزینی واردات به عنوان سیاستی اعلامی و اعمالی دولت بوده است. از مهمترین سیاستهای تجاری این دوره می توان به بسط موانع غیر تعرفه‌ای تجارت خارجی از طریق وضع محدودیت‌ها و ممنوعیت‌های تجاری، مجاز نمودن واردات در مقابل صادرات، پیمان‌سازی ارزی صادرکنندگان، تعیین فهرست کالاهای قابل ورود در مقابل صادرات و ... اشاره کرد.

۲-۱-۳. سیاست‌های تجاری برنامه اول توسعه (۱۳۶۸-۷۳)

در برنامه اول توسعه، استراتژی مکمل و همزمان «جایگزینی واردات و توسعه صادرات» به‌رغم تعارضات درونی و بنیادین آن راهنمای برنامه توسعه اقتصادی کشور بود. مهم‌ترین سیاست‌های تجاری این دوره کاهش انحصار دولتی بر تجارت خارجی، واگذاری واردات و صادرات برخی کالاها و خدمات به اشخاص حقیقی و حقوقی، اختصاص درصد معینی از تولیدات کالاهای غیرضروری صنعتی داخلی به صادرات، لغو بخشودگی‌های حقوق گمرکی و سود بازرگانی کالاهای واسطه‌ای و سرمایه‌ای، وضع سود بازرگانی بر برخی کالاها و اعمال محدودیت‌هایی جهت صدور کالاهای واسطه‌ای و سرمایه‌ای بود.

مکانیسم تأمین مالی خارجی برنامه و افزایش بدهی‌های خارجی کشور طی این دوره با گسترش واردات در سال‌های ابتدایی برنامه و کاهش قابل توجه آن در سال‌های پایانی همراه بود. این روند باعث شد که در سال ۱۳۷۳ به دلیل کمبود منابع ارزی، محدودیت‌های شدیدی بر واردات کشور اعمال شود. در این سال به منظور کنترل هرچه بیشتر واردات (به‌ویژه واردات کالاهای غیرضروری و مصرفی) پرداخت و دیعه ثبت سفارش توسط واردکنندگان به عنوان یکی از مراحل ثبت سفارش اعلام شد. همچنین به منظور کنترل تقاضای واردکنندگان کالا در بازار آزاد ارز، واردات بدون انتقال ارز ممنوع اعلام شد و مقرر شد که هرگونه نقل و انتقالات مالی مربوط به واردات و صادرات کالا صرفاً از طریق شبکه بانکی کشور صورت پذیرد. تشکیل کمیته تنظیم بازار ارز در اوایل خردادماه سال ۱۳۷۳ از دیگر سیاست‌های مرتبط با حوزه واردات در این دوره بود. در پرتو این سیاست‌ها، واردات کالا طی سال‌های برنامه اول توسعه به ۱۱۰/۶ میلیارد دلار رسید که اختلاف چندانی با مقدار هدف گذاری شده نداشت.

۲-۱-۴. سیاست‌های تجاری برنامه دوم توسعه (۱۳۷۴-۷۸)

برنامه دوم توسعه در حوزه واردات با استراتژی برون‌گری و صادرات محور هدف‌گذاری شد. با این وجود تزییقات ارزی سال‌های برنامه دوم، دولت را به سمت کنترل‌های جدی بر واردات سوق داد، اگرچه با بهبود منابع ارزی در سال‌های پایانی این برنامه مقررات محدودکننده تا حدی برطرف شدند. از سال ۱۳۷۳ استفاده از ارز توسط دولت محدود و خرید و فروش، حمل یا حواله ارز خارج از سیستم بانکی ممنوع و در حکم قاچاق تلقی گردید. به منظور تنظیم جریان معاملات خارجی کشور از سال ۱۳۷۴ کلیه واردات کالا منحصراً از طریق شبکه بانکی انجام شد و ارز خریداری‌شده توسط سیستم بانکی براساس اولویت نیازها، توسط کمیته‌ای از طرف ریاست جمهوری تعیین گردید. در سال‌های اول برنامه کمیته تنظیم تعهدات ارزی کشور کلیه تعهدات بالقوه ارزی را با هدف مثبت شدن تراز پرداخت‌های کشور کنترل می‌کرد و به منظور کنترل هر چه بیشتر واردات به‌ویژه واردات کالاهای غیرضروری و مصرفی محدودیت‌های غیرتعرفه‌ای وضع می‌شد. این کنترل‌ها در سال ۱۳۷۵ نیز ادامه یافت ضمن آنکه به موازات آن سیاست‌هایی نظیر

اعطای مجوز ورود کالا از محل ارز حاصل از صادرات کالاهای غیرنفتی، اجازه واردات قبل از صادرات برای اقلام مورد مصرف در تولید کالاهای صادراتی تعقیب گردید. نهایتاً با بهبود نسبی درآمدهای نفتی از اواخر سال ۱۳۷۶ کلیه صادرکنندگان کالاهای غیرنفتی اجازه یافتند از ۱۰۰ درصد ارز حاصل از صادرات غیرنفتی خود برای واردات کالا استفاده نمایند. در طول برنامه دوم توسعه اعمال سیاست‌های مختلف ارزی و تجاری که به منظور کنترل هر چه بیشتر واردات به‌ویژه واردات کالاهای غیرضروری و مصرفی اتخاذ شد موجب گردید تا رشد واردات کشور در سطحی پایین‌تر از رشد پیش‌بینی شده در برنامه قرار گیرد. در این دوره واردات به‌طور متوسط سالانه حدود ۱/۴ درصد افزایش یافت و از ۱۳/۸۸ میلیارد دلار در سال ۱۳۷۳ به ۱۴/۶۷ میلیارد دلار در سال پایانی برنامه رسید.

۲-۱-۵. سیاست‌های تجاری برنامه سوم توسعه (۸۳-۱۳۷۹)

برنامه سوم توسعه با اتخاذ سیاست‌های استراتژیک تجاری مبتنی بر بهره‌گیری از مزیت‌های نسبی موجود و کمک به خلق مزیت‌های جدید به‌منظور جهش صادراتی تدوین گردید و به موازات آن ابزارهای سیاست تجاری نظیر معافیت صدور کالا و خدمات از پرداخت عوارض و مالیات، تأسیس صندوق‌های غیردولتی توسعه صادرات، پرداخت ۵۰ درصد از هزینه‌های بازاریابی و برپایی نمایشگاه‌های خارجی توسط وزارت بازرگانی و شناسایی و تشویق صادرکنندگان موردتوجه قرار گرفت. با این حال این برنامه از منظر واردات حائز اقدامات سیاستی متعددی بود. سیاست‌های وارداتی در سال ۱۳۷۹ عموماً ناظر بر تسهیل شرایط واردات، تبدیل موانع غیر تعرفه‌ای به تعرفه‌ای و افزایش شمول کالاهای قابل ورود بود. در سال ۱۳۸۱ به‌منظور هماهنگی بیشتر میان سیاست‌های ارزی و تجاری، عوارض گمرکی و سود بازرگانی مربوط به واردات کالاها با توجه به نرخ جدید ارز و اهداف سیاست‌گذار در زمینه واردات تغییر کرد. همچنین به‌منظور تسهیل واردات کالاهای مجاز و مقابله با پدیده قاچاق کالا، فهرست کالاهای قابل ورود به‌صورت بدون انتقال ارز با انجام ثبت سفارش انتشار یافت. به‌منظور کاهش پیچیدگی‌های اداری و گمرکی، ساده‌سازی محاسبه حقوق گمرکی و سود بازرگانی و تشویق واردکنندگان به اظهار صحیح تعرفه کالاهای وارداتی، تعداد طبقات حقوق گمرکی و سود بازرگانی از ۱۰۶ طبقه در سال ۱۳۸۰ به ۵۱ طبقه در سال ۱۳۸۱ و به ۲۱ طبقه در سال ۱۳۸۲ و در سال ۱۳۸۳ به ۱۶ طبقه کاهش داده شد.

به‌منظور یکپارچه‌سازی وصول عوارض از واردکنندگان کالاها و خدمات، از ابتدای سال ۱۳۸۲ حق ثبت سفارش کالا، حقوق گمرکی، مالیات و انواع عوارض دریافتی از کالاهای وارداتی تجمیع گردید و معادل ۴ درصد ارزش گمرکی کالاها به‌عنوان عوارض ورودی تعیین شد. لازم به ذکر است که تا قبل از سال ۱۳۸۲ و پیش از تصویب و اجرای قانون موسوم به تجمیع عوارض، حقوق و عوارض متعددی از کالاهای وارداتی اخذ می‌شد که به‌موجب ماده (۲) قانون مذکور تمامی این عوارض در یک‌دیگر تجمیع گردید و معادل ۴ درصد به نرخ‌های تعرفه کشور اضافه گردید. از دیگر اقدامات انجام‌شده در سال ۱۳۸۲ که با هدف حمایت از حقوق تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان انجام شد، شمول مقررات فنی و استانداردها برای تعداد بیشتری از کالاها بود. همچنین در راستای حمایت از صنایع داخلی، واردات ۲۳ گروه کالای مصرفی بادوام که مشابه آن‌ها در داخل تولید می‌شد، توسط دستگاه‌های دولتی ممنوع شد. ضمن آنکه واردات برخی کالاها (یخچال، یخچال‌فریزر، فریزر، تلویزیون و رادیو ضبط) حتی از مناطق آزاد تجاری ممنوع گردید. در مجموع،

وضعیت مساعد درآمدهای ارزی همراه با مقررات زدایی گسترده و جهت گیری تسهیل تجاری، انعکاس مناسبی در رشد واردات داشت؛ به طوری که در مقابل نرخ ۱۰/۶ درصد رشد سالانه صادرات نفت و گاز، واردات کالا به طور متوسط با نرخ سالانه ۲۳/۰۷ درصد افزایش یافت. ضمن آنکه بررسی واردات گمرکی برحسب نوع مصرف نشان می دهد گروه کالاهای مصرفی بالاترین نرخ رشد واردات را داشتند.

۲-۱-۶. سیاست های تجاری برنامه چهارم توسعه (۸۹-۱۳۸۴)

سیاست تجاری برنامه چهارم در تعامل هدفمند و فعال با اقتصاد جهانی، رقابت پذیری، کاهش نرخ سود بازرگانی و توسعه محدوده برخی از مناطق آزاد تجاری-صنعتی هدفگذاری شد و لذا تنظیم خط مشی صادراتی و تصویب برنامه های بخشی، تعمیق روابط با دنیای خارج، هدفمند نمودن جواز و مشوق های صادراتی مدنظر سیاست گزار بوده است. کمک به توسعه صادرات کالاهای با ارزش افزوده بالا، ساماندهی نظام اطلاع رسانی از بازارهای هدف و فرصت های تجاری به تولیدکنندگان و صادرکنندگان، کمک به ایجاد دفاتر، نمایندگی ها، شعب و مراکز تجاری در بازارهای هدف دنبال شد و همچنین حمایت از تشکلهای تولیدی و صادراتی، حمایت از ایجاد خوشه های صادراتی، حمایت از کنسرسیوم های صادراتی و شفافیت بیشتر در فرآیند واردات و کاهش سود بازرگانی بعضی از کالاهای وارداتی به منظور تنظیم بازار داخلی نیز مورد توجه قرار گرفت. با این حال وفور درآمدهای نفتی در این دوره مجدداً به افزایش قابل توجه واردات انجامید، بطوریکه واردات کالایی از ۳۹/۲ میلیارد دلار در سال ۱۳۸۴ به ۷۰/۲ میلیارد دلار در سال ۱۳۸۸ رسید. واردات کالایی کشور در سال ۱۳۸۸ نیز به ۶۹/۲ میلیارد دلار و در سال ۱۳۸۹ به ۶۴/۴ میلیارد دلار بالغ شد. بررسی ترکیب واردات طی دوره ۸۹-۱۳۸۴ نشان می دهد که کالاهای واسطه ای همواره بیشترین سهم را در ترکیب سبد وارداتی کشور داشته اند، به طوری که متوسط سهم این گروه در طی دوره مذکور برابر با ۶۵/۲ درصد بوده است.

۲-۱-۷. سیاست های تجاری برنامه پنجم توسعه (۹۵-۱۳۹۰)

سیاست های تجاری برنامه پنجم توسعه مانند برنامه چهارم عمدتاً مبتنی بر کاهش میانگین تعرفه ها، حذف تمامی موانع غیر تعرفه ای و غیر فنی، جلب مشارکت بخش غیردولتی در برنامه ریزی و سیاست گذاری ها و حمایت از صادرات غیرنفتی بود، با این حال با تشدید تحریم های خارجی، تحدید منابع ارزی و جهش نرخ ارز، سیاست های تجاری از سال ۱۳۹۱ به سمت اولویت بندی واردات معطوف شد. به دلیل تضيیقات ارزی امکان خرید کالا از طریق حواله ارزی و انجام حواله ارزی تا سقف مبلغ یک میلیون یورو یا معادل آن به سایر ارزها برای هر ثبت سفارش به جز دارو و مواد اولیه دارو ممنوع شد. در این سال سازمان توسعه تجارت ایران در بخش نامه ای فهرست ۳۹ قلم کالا که صادرات آن ها ممنوع شده و ۳۴ قلم کالا که صادرات آن ها مشمول پرداخت عوارض بود را اعلام نمود.

با روی کار آمدن دولت یازدهم در سال ۱۳۹۲، رویکرد تسهیل تجارت و ایجاد ثبات اقتصادی مدنظر قرار گرفت، همچنین برخی از مراحل ترخیص کالاها به ویژه مواد اولیه مورد نیاز واحدهای تولیدی، کاهش ارقام مشمول عوارض صادراتی، کاهش محدودیت ها و بازنگری در مقررات مربوط به اعتبارات اسنادی به منظور تسهیل تجاری دنبال گردید.

نهایتاً در سال ۱۳۹۴ تعداد طبقات تعرفه‌ای واردات از ۱۴ به ۱۰ کاهش یافت، در حالی که همچنان برخی ممنوعیت‌های وارداتی ادامه یافت.

آسیب‌شناسی سیاست‌های تجاری کشور

۱. آسیب‌شناسی بستر کلان اقتصادی اعمال سیاست‌های تجاری

اساساً سیاست تجاری بخشی از سیاست‌های اقتصادی دولت است که در محیط کلان اقتصادی اعمال می‌شود و ماهیت آن بدون تحلیل ارگانیک آن با سیاست‌های توسعه صنعتی و سیاست‌های مالی، پولی و ارزی دولت (که ظرف اعمال چنین سیاست‌هایی است) قابل تحلیل و بازشناسی نیست. نگاهی به بستر اعمال سیاست‌های تجاری کشور طی دهه‌های گذشته نشان می‌دهد که سیاست‌های تجاری اتخاذ شده به شدت تحت تأثیر فراز و فرود درآمدهای نفتی، سلطه سیاست‌های ارزی، ناهماهنگی سیاست‌های کلان اقتصادی و صنعتی با آن و تحدید محیط خارجی به‌ویژه در دهه ۱۳۹۰ قرار داشته است.

۲. چسبندگی استراتژی توسعه صنعتی درون‌نگر

اگرچه پیش از انقلاب و تا برنامه دوم توسعه کشور استراتژی درون‌نگر توسعه و سیاست‌های جایگزینی واردات برنامه عمل دولت بود، اما چسبندگی این سیاست حتی پس از برنامه دوم توسعه که کشور به سمت تعقیب استراتژی توسعه برون‌نگر توسعه و صادرات‌گرایی گرایش نشان داد، ادامه یافت. با این حال از آنجاکه حرکت به سمت توسعه صادرات و تعقیب رویکرد تولید کالاهای برخوردار از مزیت نسبی آشکار و بالقوه، مستلزم وجود سیاست صنعتی مشخص و تغییر جهت در منابع به سمت تولید کالاهای جدید، تعامل تجاری هدفمند با محیط بین‌المللی، به‌کارگیری ابزارهای سیاست تجاری مناسب در راستای آن و همچنین هماهنگی و همسویی دیگر سیاست‌های کلان اقتصادی با سیاست‌های تجاری می‌باشد، این تغییر جهت راهبردی به جهت فقدان یا ضعف مؤلفه‌های فوق‌الذکر به‌طور کامل محقق نگردید.

۳. تغییرات درآمدهای نفتی

تبدیل درآمدهای نفتی به مهمترین منبع ارزی کشور از آغاز دهه ۱۳۵۰ و فراز و فرود آن طی ۴۵ سال گذشته، همواره سیاست‌های تجاری کشور و بویژه واردات را تحت تأثیر وفور و کمبود درآمدهای نفتی دچار افت و خیز جدی کرده است. عملاً طی نیم قرن گذشته افزایش درآمدهای نفتی موجب شوک تقاضا، رشد نقدینگی، تقویت ارزش پول ملی و به‌طریق اولی بسط واردات کالاها و خدمات و کاهش قدرت رقابت‌پذیری صادرات گردیده، در حالیکه کاهش درآمدهای نفتی با وارد آوردن شوک عرضه به اقتصاد و محدود نمودن درآمدهای ارزی علاوه بر وارد آوردن فشار افزایشی بر تورم و نرخ‌های ارز، دولت را وادار ساخته به اعمال کنترل‌های کمی و کیفی و ایجاد ممنوعیت و محدودیت بر واردات برخی کالاها و خدمات رو بیاورد. اگرچه طی سه برنامه توسعه گذشته حساب ذخیره ارزی و صندوق توسعه ملی به‌منظور غلبه بر آثار سوء نوسانات درآمدهای نفتی ایجاد گردیده‌اند، اما کارکرد آنها جهت خنثی‌سازی اثر نوسانات

درآمدهای نفتی بر اقتصاد کشور محدود بوده است. چنین بستری اجرای سیاست‌های تجاری هدفمند و شفاف در اقتصاد کشور را به شدت محدود ساخته است.

۴. نظام ارزی میخکوب شده و ترس از شناوری مقام پولی

به‌رغم تعقیب استراتژی توسعه صادرات از برنامه سوم توسعه به بعد و اعلام نظام ارزی شناور مدیریت شده به‌عنوان نظام ارزی کشور، نرخ ارز در سال‌های دهه ۱۳۸۰ عملاً تثبیت شده بود و هرگز به میزان اختلاف تورم داخلی و خارجی تعدیل نگردید. تقویت مصنوعی نرخ ارز در محیط تورمی اقتصاد کشور در این دوره عاملی برای رشد پایین صادرات غیرنفتی و افزایش تقاضای واردات بود. همچنین در اواخر این دوره محدودیت درآمدهای نفتی کشور دولت را ناگزیر ساخت به‌منظور مدیریت واردات از اولویت‌بندی ارزی و تجاری و ابزارهای غیرتعرفه‌ای تجارت خارجی بهره بیشتری بگیرد و این امر تلاش‌های صورت گرفته برای رفع برخی موانع غیرتعرفه‌ای و شفاف‌سازی محیط تجاری را کم‌رنگ و کم اثر ساخت. به‌علاوه عدم انعطاف‌پذیری نرخ ارز مطابق قاعده آریترائز و ایفای نقش ضعیف آن به‌عنوان عامل تعادل‌بخش اقتصاد ملی و اقتصاد بین‌المللی، عملاً موجب سلطه سیاست‌های ارزی بر سیاست‌های تجاری و بروز تغییرات غیر برنامه‌ریزی شده در این سیاست‌ها در ادوار مختلف گردید. ضمن آنکه شوک‌های ارزی ناشی از کنترل نرخ ارز در ادوار مختلف عملاً بروز اختلال جدی در نظام ارزی و تجاری کشور به‌ویژه سال‌های ۱۳۷۳، ۱۳۸۱ و ۱۳۹۱ را موجب گردید. در حال حاضر نظام ارزی چند نرخی به پیچیده شدن محیط تجاری و اختلال در سیاست تجاری کشور انجامیده است. تحت چنین شرایطی واردات و صادرات براساس نرخ ارز رسمی صورت می‌گیرد که متفاوت از قیمت واقعی است. به‌ویژه آنکه در تقویم ارزش ریالی کالاهای وارداتی نرخ ارز رسمی مبنا قرار می‌گیرد که همین موضوع اثر حمایت‌های اسمی نرخ‌های تعرفه را تضعیف می‌کند.

۵. ناهماهنگی سیاست‌های کلان اقتصادی با سیاست‌های تجاری و روندهای جهانی

ناهماهنگی سیاست‌های تجاری با سیاست‌های کلان اقتصادی و صنعتی و روندهای جهانی و فقدان چارچوب حمایتی منسجم، هدفمند، زمانمند و مشروط از تولید و صادرات صنعتی، عملاً موجب شد که به‌رغم افزایش تولیدات صنعتی و صادرات آن در دهه‌های ۱۳۸۰ و ۱۳۹۰، ساختار تولید و صادرات کشور عمدتاً به سمت تولید کالاهای فرایندی با سطح فناوری پایین و ارزش افزوده کم، نظیر محصولات بالادستی پتروشیمی و فلزات اساسی معطوف شود. از این منظر اگرچه طی دهه گذشته سهم ارزش افزوده بخش صنعت و معدن به قیمت ثابت در تولید ناخالص داخلی روندی صعودی را تجربه کرده است، اما این نسبت به قیمت جاری روندی کاهشی داشته که مبین رشد کمی محصولات صنعتی با ارزش افزوده و قیمت نسبی پایین تر است.

۶. تحدید محیط خارجی

ایران پس از انقلاب با تحریم‌های عدیده خارجی مواجه بوده است. تحریم‌های زمان جنگ، تحریم‌های نفتی دهه ۱۳۷۰ و بویژه تحریم‌های مالی و تجاری دهه ۱۳۹۰ تا حد زیادی اقتصاد کشور را با محدودیت دسترسی به بازارهای مالی و تجاری بین‌المللی و دسترسی به فناوری روز دنیا جهت تولید صادراتی مواجه ساخته است. اگرچه اولین تجربه دسترسی به منابع مالی بازارهای بین‌المللی در برنامه اول توسعه موفقیت‌آمیز نبود و بحران بدهی‌های خارجی در اوایل

دهه ۱۳۷۰ را موجب شد، اما استفاده از ساختارهای تأمین مالی محتاطانه تری چون بیع متقابل برای تأمین مالی خارجی در بخش نفت و فاینانس در صنعت پتروشیمی امکان بهره‌مندی از منابع و فناوری خارجی را در برنامه دوم و سوم توسعه موجب گردید. در این دوره صادرات نفتی و غیرنفتی کشور به‌ویژه محصولات پتروشیمی گسترش یافت. با این حال با تشدید دامنه فشارهای خارجی از برنامه چهارم توسعه و اعمال تحریم‌های خارجی بر فروش نفت و نقل و انتقالات مالی در اوایل دهه ۱۳۹۰ کشور شاهد تغییرات جدی در ترکیب شرکای تجاری، افزایش هزینه‌های تجارت خارجی و اختلال در فرایند واردات و ترخیص کالا بود.

پیوست: خلاصه و جمع بندی بخش های مرتبط اسناد بالادستی

- ۱- برنامه اول توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی
- ۲- برنامه دوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی
- ۳- برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی
- ۴- برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی
- ۵- برنامه پنجم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی
- ۶- قانون برنامه ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی
- ۷- سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی
- ۸- سیاست‌های کلی برنامه ششم
- ۹- قانون احکام دائمی برنامه های توسعه کشور
- ۱۰- سند چشم انداز در افق ۱۴۰۴ هجری شمسی

۱- برنامه اول توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی (۱۳۶۸-۱۳۷۲)

از رویکردهای کلی برنامه می‌توان به:

- حمایت از تولیدات داخل (تبصره ۴۱ و ۴۲ ماده واحده)
- تاکید بر رشد اقتصادی بر اساس رشد تولید و افزایش صادرات صنعتی به منظور توسعه صادرات غیرنفتی
- انحصار تجارت خارجی برای دولت (ماده ۸)
- توسعه صادرات غیرنفتی از طریق ارتقاء سهم صادرات محصولات نهایی و کاهش سهم مواد خام صادراتی
- از طریق افزایش ورود کالاهای سرمایه‌ای و کاهش واردات کالاهای مصرفی و نیز حفظ سهم کالاهای واسطه‌ای اشاره کرد.

در بخش خط مشی‌ها به موارد زیر اشاره شده است.

- در (خط مشی (۴)) به رشد اقتصادی بر اساس رشد تولید، به کارگیری درآمد نفت در سرمایه‌گذاری، افزایش صادرات صنعتی با استفاده حداکثری از ظرفیت‌ها و سرمایه‌گذاری تکمیلی بهره‌گیری از مناطق صنعتی آزاد و بهره‌گیری از تکنولوژی‌های نوین تاکید شده است.
- «برداشتن کلیه موانع و ایجاد همه گونه تسهیلات برای توسعه صادرات کالاهای صنعتی براساس مزیت‌های کشور از جمله ایجاد مناطق صنعتی آزاد جهت استقرار صنایع تولید کننده محصولات صادراتی و جذب سرمایه در این صنایع» (۳۹-۴)
- تجدید نظر در روش قیمت گذاری محصولات تولیدی، وارداتی و صادراتی به نحوی که از تولید و صادرات حمایت شود.

عمده‌ترین سیاست‌های تجاری اتخاذ شده در برنامه اول توسعه را میتوان به صورت زیر بیان کرد:

۱- واگذاری واردات و صادرات کالا و خدمات به اشخاص حقیقی و حقوقی بخشهای خصوصی و تعاونی از طرف دولت با توجه به انحصار دولتی تجارت خارجی

۲- اختصاص درصد معینی از تولیدات کالاهای غیرضروری صنعتی داخلی به صادرات

۳- لغو بخشودگیهای حقوق گمرکی و سود بازرگانی کالاهای واسطه‌ای و سرمایه‌ای در طول برنامه

- ۴- وضع سود بازرگانی در صورت لزوم و اعمال محدودیتهای وارداتی بر کالاهای واسطه‌ای و سرمایه‌ای
- ۵- افزایش صادرات بخش صنایع و معادن از طریق استفاده حداکثری از ظرفیتهای موجود و انجام سرمایه‌گذاریهای تکمیلی ۲

۲- برنامه دوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی (۱۳۷۴-۱۳۷۸)

- از رویکردهای برنامه دوم توسعه که در سیاست‌های کلی بخش تجارت خارجی به آن اشاره شده است می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:
 - تاکید بر انجام تجارت با جهان خارج و تأکید بر تولید داخلی با حداقل وابستگی به اقتصاد جهانی
 - تلاش به منظور کاهش وابستگی اقتصاد به درآمدهای نفت و توسعه صادرات غیرنفتی که به منظور دستیابی به این هدف از سیاست‌های مهم این برنامه تشویق صادرات با توجه به مزیت‌های نسبی کشور و ایجاد رقابت با دنیای خارج به منظور توسعه کمی و کیفی فناوری داخلی عنوان شده بود.

خط مشی‌ها در این برنامه عبارتند از:

- تاکید بر توسعه صادرات غیرنفتی
- اصلاح قانون صادرات و واردات،
- سیاست‌های ارزی و تعرفه‌ای مناسب،
- حمایت از سرمایه‌گذاری،
- تقویت بانک توسعه صادرات،
- اختصاص سهمی از تولید به صادرات،
- مبارزه با قاچاق صادرات،
- تشکیل اتحادیه‌ها و تعاونی‌های صادراتی، استفاده موثر از مناطق آزاد تجاری،
- برقراری مشوق‌های صادراتی
- استفاده موثر از مناطق تجاری برای توسعه صادرات و صادرات مجدد

سیاست‌ها

- اصلاح نظام ارزی و حذف روبه‌های دست و پاگیر گمرکی و تسهیل مراحل ترخیص کالاهای صادراتی،

۲- نیلی، مسعود (۱۳۸۲)، خلاصه نتایج مطالعات استراتژی توسعه صنعتی کشور، وزارت صنایع و معادن، صص ۱۹۷-۱۹۶.

- به کارگیری روش‌های مناسب به منظور بهره‌گیری از امتیازات خاص در روابط تجاری
- تدوین نظام تعرفه‌ای مناسب گمرکی به منظور حمایت معقول از تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان داخلی و زمینه‌سازی برای بالفعل شدن و رشد مزیت‌های نسبی کشور.^۳

در بخش سیاست‌های کلی در تجارت خارجی در برنامه دوم به موارد زیر اشاره شده است.

- شرایط لازم برای تجلی مزیت‌های نسبی کشور و ایجاد فضای رقابتی
- عضویت در سازمان‌ها و اتحادیه‌های بین‌المللی و منطقه‌ای به منظور کسب منافع تجاری

در بخش اصلاح خط مشی‌های نظام تجارت خارجی (کالا و خدمات) به

- حذف رویه‌های گمرکی دست و پا گیر و تسهیل مراحل ترخیص کالاهای صادراتی
- و همچنین به کارگیری روش‌های مرسوم تجارت جهت تنظیم روابط بازرگانی خارجی به منظور گرفتن امتیازات خاص اشاره شده است.

در تبصره ۲۲ به دولت اجازه داده شده که جهت اجرای طرح‌های زیربنایی و توسعه‌ای، همچنین افزایش ظرفیت تولیدی صادراتی کشور در محدوده طرح‌های مصوب و ضوابط مندرج در این قانون، نسبت به اخذ یا تضمین تسهیلات مالی بلاعوض یا اعتباری از مؤسسات مالی خارجی و بین‌المللی اقدام و همچنین معاملات بیع متقابل فیما بین طرف‌های ذیربط را از طریق سیستم بانکی کشور تسهیل نماید همچنین در این ماده امکان سرمایه گذاری خارجی نیز پیش بینی شده است. در تبصره ۲۴ این ماده واحده نیز در خصوص کاهش سودبازگانی برای تنظیم و توسعه روابط تجاری با بعضی کشور و فراهم آوردن زمینه رشد صادرات کالاهای تولیدی کشور به کشورهای مذکور و اقدامات ضد دامپینگ اشاراتی شده است.^۴

عمده ترین سیاست‌های تجاری اتخاذ شده در برنامه دوم توسعه که در ماده ۹ خط مشی اساسی به منظور تلاش در جهت کاهش وابستگی اقتصاد کشور به درآمدهای حاصل از نفت و توسعه بیش از پیش صادرات غیر نفتی عنوان شده است را میتوان به صورت زیر بیان کرد:

۱- اصلاح قانون صادرات و واردات و اتخاذ سیاستهای ارزی و تعرفه‌ای مناسب برای ثبات سیاست‌ها و تشویق صادرات

^۳- مستخرج از سیر تحول سیاست های تجاری کشور طی برنامه های توسعه

^۴- مستخرج از گزارش قوانین و تجارت خارجی

- ۲- اتخاذ سیاست‌های اعتباری و مالیاتی مناسب جهت صادرات
 - ۳- عودت حقوق و عوارض گمرکی کالاهای صادراتی
 - ۴- ایجاد تسهیلات لازم برای صدور ضمانت‌های ارزی برای شرکت‌های داخلی که در مناقصه‌های بین‌المللی برنده می‌شوند.
 - ۵- کمک به بازاریابی برای کالاهای تولید داخلی
 - ۶- تقویت بانک توسعه صادرات در جهت کمک به صادرکنندگان
 - ۷- انطباق استانداردها با سلیقه کشورهای واردکننده
 - ۸- منسجم کردن تشکیلات موجود در امور صادرات
 - ۹- استفاده از وسایل ارتباط جمعی کشورهای خارجی برای بازاریابی و تبلیغات
 - ۱۰- تقویت صندوق ضمانت صادرات و ایجاد سیستم بیمه صادراتی
 - ۱۱- شناسایی بازارهای جدید برای توسعه صادرات کنونی
 - ۱۲- تسهیل مراحل ترخیص کالا جهت واردات و صادرات
 - ۱۳- اعمال مقررات ضد دامپینگ از طریق برخورد تعرفه‌ای یا غیرتعرفه‌ای با اقدامات تجاری نامطلوب کشور مقابل
 - ۱۴- حذف معافیت‌های خاص تعرفه‌ای و جایگزین کردن اعتبارات لازم برای دستگاه‌هایی که امکان تأمین هزینه‌های مذکور را از محل عرضه کالا و خدمات ندارند.
 - ۱۵- اصلاح مقررات و ساختار و تشکیلات گمرک در جهت توسعه صادرات
- در تبصره ۲۸ مدیریت مناطق آزاد موظف شده است بر اساس ضوابط بهداشت، درمان و آموزش پزشکی نسبت به ایجاد آموزش مراکز بهداشتی و درمانی در محدوده مناطق آزاد اقدام و هزینه‌های آنها را برابر معیارهای وزارتخانه مذکور از محل اختصاصی خود تأمین کند.

۳- برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی (۱۳۸۳-۱۳۷۹)

در این برنامه استراتژی توسعه صنعتی با رویکرد برون‌گرا با جدیت بیشتری مد نظر قرار گرفت و جهش صادراتی به عنوان یکی از سیاست‌های کلی مطرح و «تولید برای صادرات» در دستور کار قرار گرفت. ه

در مفاد ماده ۱۱۳ قانون برنامه سوم سیاست‌های گمرکی و تعرفه‌ای و نیز تخفیف‌های مالیاتی برای این منظور پیش‌بینی شده و صادرات خدمات و خدمات فنی و مهندسی به مجموعه صادرات کالاها اضافه شد. همچنین، در مواد ۱۱۴، ۱۱۵ و ۱۱۶ برنامه مواردی جهت تسهیل صادرات پیش‌بینی شده و تا حدودی رویکرد نهادسازی در آنها دیده می‌شد. ۶.

از رویکردهای این برنامه می‌توان به موارد زیر اشاره کرد.

- اتخاذ سیاست‌های استراتژیک تجاری مبتنی بر بهره‌گیری از مزیت‌های نسبی موجود و کمک به خلق مزیت‌های جدید به منظور جهش صادراتی (ماده ۱۱۳)
- توجه به گسترش صادرات غیرنفتی و صنعتی و رهایی از وابستگی اقتصاد به درآمدهای نفتی یا به عبارت بهتر اتخاذ استراتژی توسعه صادرات (ماده ۱۱۲)
- رقابتی کردن محصولات صادراتی کشور در بازارهای بین‌المللی (ماده ۱۱۶)

سیاست‌ها

- یکسان سازی نرخ ارز
- آزاد سازی تجارت (ماده ۱۱۳)
- حذف موانع غیرتعرفه‌ای و غیر فنی سیاست‌های تجاری (ماده ۱۱۵)
- . معافیت صدور کالا و خدمات از پرداخت عوارض و مالیات (ماده ۱۱۳)
- تأسیس صندوق‌های غیردولتی توسعه صادرات (ماده ۱۱۳)
- پرداخت ۵۰ درصد از هزینه‌های بازاریابی و برپایی نمایشگاه‌های خارجی توسط وزارت بازرگانی
- حمایت دولت از بانک توسعه صادرات جهت اعطای تسهیلات به صادرکنندگان کالا و خدمات
- شناسایی و تشویق صادرکنندگان

۵- مستخرج از سیر تحول سیاست های تجاری کشور طی برنامه های توسعه

۶- مستخرج از سیر تحول سیاست های تجاری کشور طی برنامه های توسعه

مناطق آزاد

در رهنمودهای کلی (پیوست شماره ۲) فعایت‌های مناطق آزاد با تاکید بر حصول هدف تاسیس این مناطق در جهت توسعه صادرات و جلب سرمایه‌های خارجی، مورد اشاره قرار گرفته است.

۴- برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی

از محورهای اصلی این برنامه تعامل فعال با اقتصاد جهانی و رقابت‌پذیری اقتصادی است. در برنامه چهارم توسعه نیز بر توسعه صادرات غیرنفتی تاکید شده و تسهیلات برای توسعه صادرات غیرنفتی در مواد ۳۳ و ۳۵ از فصل دوم این قانون مورد توجه قرار گرفته است.

سیاست‌ها مربوط به توسعه صادرات غیر نفتی در ماده ۳۳ عبارتند از:

- هدفمندسازی و ساماندهی یارانه‌ها و جوایز صادراتی
- افزایش سرمایه صندوق ضمانت صادرات ایران
- ممنوعیت برقراری مالیات و عوارض بر صادرات کالاهای غیرنفتی و خدمات
- راه‌اندازی دفاتر، شعب و یا نمایندگی‌های برون مرزی سازمان توسعه تجارت
- مجاز بودن صدور کلیه کالاها و خدمات
- تنظیم خط مشی‌های صادراتی از طریق شورای عالی صادرات
- ارتقاء سهم کالاهای با فناوری پیشرفته در صادرات غیرنفتی
- ساماندهی مبادلات مرزی
- کاهش نرخ سود بازرگانی برخی اقلام کشاورزی
- توسعه محدوده برخی از مناطق آزاد تجاری - صنعتی
- تنظیم خط‌مشی صادراتی و تصویب برنامه‌های بخشی
- تعمیق روابط بازرگانی و اقتصادی با دنیای خارج
- هدفمند نمودن جوایز و مشوق‌های صادراتی در قالب حمایت‌های مستقیم و غیرمستقیم
- کمک به توسعه صادرات کالاهای با ارزش افزوده بالا
- ساماندهی نظام اطلاع‌رسانی از بازارهای هدف و فرصت‌های تجاری به تولیدکنندگان و صادرکنندگان
- کمک به ایجاد دفاتر نمایندگی‌ها، شعب و مراکز تجاری در بازارهای هدف
- حمایت از تشکل‌های تولیدی - صادراتی

- حمایت از ایجاد خوشه‌های صادراتی
- حمایت از کنسرسیون‌های صادراتی و شفافیت داخلی بیشتر در فرآیند واردات و کاهش سود بازرگانی
- بعضی از کالاهای وارداتی به منظور تنظیم بازار

تجارت جهانی

. مهم‌ترین اهداف اساسی بازرگانی خارجی در برنامه چهارم توسعه در ماده ۳۳، به صورت زیر بوده است:

- روان سازی جریان تجارت،
 - افزایش سهم کشور در تجارت بین‌الملل،
 - توسعه صادرات کالاها و خدمات غیرنفتی،
 - تقویت توان رقابتی محصولات صادراتی کشور در بازارهای بین‌المللی،
 - گسترش کاربرد فناوری ارتباطات و اطلاعات در اقتصاد بازرگانی و تجارت،
 - فراهم سازی شرایط الحاق به سازمان جهانی تجارت (WTO)،
 - بسط و توسعه همکاری‌های منطقه‌ای و بین‌المللی از طریق حضور فعال در سازمان‌های مربوط،
 - کاهش تجارت غیررسمی.
- در ماده ۳۳ به منظور نوسازی و روان‌سازی تجارت، افزایش سهم کشور در تجارت بین‌الملل، توسعه صادرات کالاهای غیرنفتی و خدمات، تقویت توان رقابتی محصولات صادراتی کشور در بازارهای بین‌المللی و به منظور گسترش کاربرد فناوری ارتباطات و اطلاعات در اقتصاد، بازرگانی و تجارت در قالب سند ملی بازرگانی کشور، دولت مکلف است:
- الف: با تجهیز مبادی و مجاری ورودی کشور، نسبت به توسعه ترانزیت و عبور مطمئن، آزاد و سریع کلیه کالاها و خدمات با نرخ رقابتی اقدام نماید.
- ب: نسبت به هدفمندسازی و ساماندهی یارانه‌ها و جوایز صادراتی در قالب حمایت‌های مستقیم و غیرمستقیم اقدام نماید.

- ج: نسبت به افزایش سرمایه صندوق ضمانت صادرات ایران و نیز تأمین مابه‌التفاوت نرخهای اعتباری و گسترش پوشش بیمه‌ای در کشورهای هدف برای صادرات کالا و خدمات به ویژه خدمات فنی و مهندسی اقدام نماید.
- د: برقراری هرگونه مالیات و عوارض برای صادرات کالاهای غیرنفتی و خدمات در طول برنامه ممنوع می‌باشد. دولت مجاز است به منظور صیانت از منابع و استفاده بهینه از آنها، عوارض ویژه‌ای را برای صادرات مواد اولیه فرآوری نشده وضع و دریافت نماید. تشخیص این قبیل مواد بر عهده شورای عالی صادرات خواهد بود. میزان عوارض به پیشنهاد مشترک وزارتخانه‌های بازرگانی، امور اقتصادی و دارایی، صنایع و معادن و جهاد کشاورزی و تصویب هیئت وزیران تعیین و تصویب خواهد شد.
- تبصره- صادرات کالا و خدمات از اخذ هرگونه مجوز به استثنای استانداردهای اجباری و گواهی‌های مرسوم در تجارت بین‌الملل (مورد درخواست خریداران) معاف می‌باشند.
- ه: توازن تجاری با کشورهای طرف همکاری و بلوکهای اقتصادی ایجاد نماید، طوری که سهم صادرات غیر نفتی از کل صادرات کشور از بیست و سه و یک دهم درصد (۲۳/۱٪) در سال ۱۳۸۲ به سی و سه و شش دهم درصد (۳۳/۶٪) در سال ۱۳۸۸ افزایش یابد.
- و: بازارچه‌ها و مبادلات مرزی را از طریق اصلاح نظام اجرایی، معیارهای تشکیل و رویه‌های اداری ساماندهی نماید.
- ز: نسبت به حذف کلیه موانع غیر تعرفه‌ای و غیر فنی با رعایت موازین شرعی و وضع نرخهای معادل تعرفه‌ای با زمان‌بندی معین و در قالب پیش‌آگهی حداکثر تا پایان سال اول برنامه اقدام نماید.
- ح: تدابیر و اقدامات مؤثر حفاظتی، جبرانی و ضد دامپینگ در مواردی که کالایی با شرایط غیر متعارف و با امتیاز قابل توجه به کشور وارد می‌شود را اتخاذ و اعمال نماید.
- ط: با تجهیز دستگاه‌ها و واحدهای مربوطه و با رعایت استانداردها و چارچوب نظام بازرگانی و تجارت الکترونیکی، اقدامات لازم را توسط دستگاه‌های یاد شده به شرح زیر انجام دهد:
- ۱- به روز نمودن پایگاه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی و ارائه خدمات دستگاه مربوطه در محیط رایانه‌ای و شبکه‌ای
 - ۲- انجام مناقصه‌ها، مزایده‌ها و مسابقه‌های خرید و فروش کالا و خدمات و عملیات مالی - اعتباری در محیط رایانه‌ای و شبکه‌های اطلاع‌رسانی
 - ۳- ایجاد بازارهای مجازی
 - ۴- انجام فعالیتهای تدارکاتی و معاملاتی در قالب تجارت الکترونیکی از سال دوم برنامه

تبصره- قوه قضائیه موظف است شعبه یا شعبی از دادگاه‌ها را برای بررسی جرایم الکترونیکی و نیز جرائم مربوط به تجارت الکترونیکی و تجارت سیار، اختصاص دهد.

ی: از طریق وزارت بازرگانی نسبت به راه‌اندازی دفاتر، شعب و یا نمایندگی‌های سازمان توسعه تجارت در کشورهای هدف با اخذ مصوبه از هیئت وزیران اقدام نماید.

تبصره- کلیه بنگاه‌های تجاری و شبکه‌های توزیع موظفاند استانداردهای ابلاغی از سوی وزارت بازرگانی را در جهت نوین‌سازی شبکه‌های توزیع کشور و پیوستن به سازمان تجارت جهانی رعایت نمایند.

ک: برقراری هماهنگی میان سیاست‌های مالی و پولی با سیاست‌های استراتژیک تجاری

ل: دولت مکلف است به منظور هم‌پیوندی فعال با اقتصاد جهانی و رونق بخشیدن به تجارت خارجی، قانون مقررات صادرات و واردات، قانون امور گمرکی و قانون مناطق آزاد تجاری و صنعتی را بازنگری و اصلاح و مقررات ضد دامپینگ را تدوین نموده و به تصویب مرجع ذی‌ربط برساند.

ماده ۳۹

- دولت موظف است، در جهت تجدید ساختار و نوسازی بخش‌های اقتصادی، در برنامه چهارم، اقدام‌های ذیل را به عمل آورد:
- الف: اصلاح ساختار و ساماندهی مناسب بنگاه‌های اقتصادی و تقویت رقابت‌پذیری آنها را از طریق زیر اصلاح نماید:
- ۱- حمایت از ایجاد پیوند مناسب، بین بنگاه‌های کوچک، متوسط، بزرگ (اعطای کمک‌های هدفمند)، توسعه شبکه‌ها، خوشه‌ها و زنجیره‌ها و انجام تمهیدات لازم برای تقویت توان فنی - مهندسی - تخصصی، تحقیق و توسعه و بازاریاب در بنگاه‌های کوچک و متوسط و توسعه مراکز اطلاع‌رسانی و تجارت الکترونیک برای آنها.
- ۲- رفع مشکلات و موانع رشد و توسعه، بنگاه‌های کوچک و متوسط و کمک به بلوغ و تبدیل آنها به بنگاه‌های بزرگ و رقابت‌پذیر و اصلاح ساختار قطبی کنونی.
- ب: انطباق نظام‌های ارزیابی کیفیت با استانداردهای بین‌المللی، توسعه و ارتقای سطح استانداردهای ملی و مشارکت فعال در تدوین استانداردهای بین‌المللی، افزایش مستمر انطباق محصولات با استانداردهای ملی و بین‌المللی و ممنوعیت خرید کالاهای غیر منطبق با استاندارد ملی اجباری توسط

دستگاه‌های مشمول ماده (۱۶۰) این قانون، مؤسسات عمومی غیر دولتی و مجریان طرح‌های تملک دارایی‌های سرمایه‌ای.

ج: قیمت‌گذاری، به کالاها و خدمات عمومی و انحصاری و کالاهای اساسی محدود می‌گردد. فهرست و ضوابط تعیین قیمت این‌گونه کالاها و خدمات، بر اساس قواعد اقتصادی، ظرف شش ماه پس از تصویب این قانون، با پیشنهاد کارگروهی متشکل از وزارت بازرگانی، سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور و وزارتخانه‌های ذی‌ربط و تصویب هیئت وزیران تعیین می‌گردد. چنانچه دولت به هر دلیل فروش کالا یا خدمات فوق‌الذکر را به قیمتی کمتر از قیمت تعیین شده تکلیف کند، مابه‌التفاوت قیمت تعیین شده و تکلیف شده می‌باید همزمان تعیین و از محل اعتبارات و منابع دولت در سال اجرا، پرداخت گردد و یا از محل بدهی دستگاه ذی‌ربط به دولت تهاتر شود.

۵- برنامه پنجم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی

از سیاست‌های کلی برنامه پنجم در بخش اقتصادی می‌توان به موارد زیر اشاره کرد.

- توسعه صادرات کالاها و خدمات با فن‌آوری بالا به نحوی که کسری تراز بازرگانی بدون نفت را کاهش دهد
- فراهم آوردن تسهیلات برای توسعه صادرات غیرنفتی
- گسترش همکاری با کشورهای جنوب غرب آسیا

سیاست‌های تجاری

در ماده ۱۰۳ به ممنوعیت موانع غیر تعرفه‌ای و غیر فنی برای واردات اشاره شده است.

در ماده ۱۰۴ الزاماتی چون ممنوعیت مالیات بر صادرات و عدم نیاز صادرات به مجوز به استثنا استانداردهای اجباری و گواهی‌های مرسوم در تجارت مورد اشاره قرار گرفته است. همچنین تاکید بر این بوده که سیاست‌های حمایتی به گونه‌ای تدوین شود که سهم تشکل‌ها، خوشه‌ها و کنسرسیوم‌های صادراتی از صادرات غیرنفتی کشور افزایش یابد.

در بخش دوم این قانون (فصل پنجم (اقتصادی) زیر بخش تجارت) مطابق ماده ۱۰۴ وزارت بازرگانی می‌تواند برای ارتقای مشارکت بنگاه‌ها، تشکل‌ها، شبکه‌ها، خوشه‌ها، اتحادیه‌ها، ... صادراتی کمک‌ها و تسهیلات و مشوق‌ها را برای توسعه صادرات غیرنفتی اعطا نماید. در ماده ۱۰۶ نیز دولت مکلف شده که تا پایان سال سوم برنامه ضمن کاهش زمان ترخیص کالا، حداقل ۳۰ درصد از مبادی ورودی و خروجی گمرکی کم

فعالیت خود را کاهش دهد. مطابق ماده ۱۰۹ واردات هر نوع کالا به کشور موکول به رعایت ضوابط فنی، ایمنی و بهداشتی قرنطینه ای است که پس از تصویب مرجع ذی صلاح مربوط، توسط وزارت بازرگانی به گمرک ابلاغ می شود. رعایت این ضوابط برای ترخیص کالاهای وارداتی از جمله کالاهای متروکه، ضبطی قطعیت یافته، کالاهای بلاصاحب، صاحب متواری و مکشوفات قاچاق الزامی است. در ماده ۱۱۲ ساماندهی مناطق آزاد و ویژه اقتصادی مدنظر قرار گرفته که در قانون برنامه چهارم نیز به آنها تاکید شده بود.

در سال ۱۳۹۰ سند راهبرد ملی توسعه صادرات غیر نفتی کشور به تصویب وزیران عضو کارگروه صادرات کشور رسید.^۷ هم‌چنین برنامه‌های حمایتی و تشویقی توسعه صادرات غیرنفتی کشور در نهاد ریاست جمهوری به تصویب رسید که هدفمند نمودن جوایز و مشوق‌های صادراتی و جبران بخشی از تبعات ناشی از هدفمند شدن یارانه‌ها در حوزه صادرات غیرنفتی، کمک به توسعه صادرات خدمات با اولویت صادرات خدمات فنی و مهندسی و تامین بخشی از هزینه حمل کالاهای صادراتی از مواد این تصویب‌نامه است.^۸

برنامه مدیریت واردات در برنامه پنجم در حوزه تجارت خارجی با هدف حمایت از تولید و مصرف داخلی و اعمال حمایت‌های متناسب تعرفه ای تدوین شده است. حمایت از تولید داخلی و جلوگیری از کاهش اشتغال، پشتیبانی از صادرات و جلوگیری از کاهش سطح رقابت، حمایت از تجارت رسمی و جلوگیری از قاچاق، حمایت از مصرف کننده و جلوگیری از انحصار، پشتیبانی از جذب سرمایه گذاری داخلی و خارجی و همسویی واردات با آن را می‌توان از جمله هدفهای مورد نظر در مدیریت واردات عنوان کرد. حمایت از سیاست های دولت در حوزه منابع بانکی و ارزی، حمایت از بنگاه‌های بخش خصوصی، حمایت از اقدامات حفاظتی و جبرانی و ضد دامپینگ، تنظیم بازار داخلی کالاهای مصرفی، تنظیم تراز بازرگانی و بهبود نسبت صادرات به واردات در هدف‌گذاری مدیریت واردات نقش عمده‌ای را ایفا می‌کند. تعرفه، واردات بدون انتقال ارز، اقدامات ضد دامپینگ، اقدامات جبرانی، گمرکات تخصصی، واردات در مقابل صادرات، قانون حداکثر و تخفیفات تعرفه‌ای از عمده‌ترین ابزارهای کنترلی برای به کارگیری در جریان واردات محسوب می‌شوند.^۹

سیاست تجارت خارجی

- در قسمت «و» ماده ۱۰۴ به همسویی قوانین و مقررات بخش تجاری کشور با قوانین و مقررات اتحادیه های منطقه ای و بین المللی از جمله سازمان تجارت جهانی، نسبت به آماده سازی و

۷- بخش‌نامه شماره ۹۵۳۱/ت/۶۳۷۴ ک مورخ ۱۳۹۰/۱/۲۱ ریاست جمهوری

۸- تصویب‌نامه شماره ۳۴۶۱۹/ت/۶۱۹۵ ک مورخ ۱۳۹۰/۱/۲۹ ریاست جمهوری

۹- مستخرج از سیر تحول سیاست های تجاری کشور طی برنامه های توسعه

توانمندسازی ارکان اقتصادی کشور برای عضویت در سازمان تجارت جهانی (WTO) اشاره شده است.

مناطق آزاد

در ماده ۱۱۲ به بحث مربوط به ساماندهی مناطق آزاد و ویژه اقتصادی و ایفاء نقش مؤثر آنها در تحقق اهداف سند چشم انداز بیست ساله نظام، اعمال مدیریت یکپارچه و ایجاد رشد اقتصادی مناسب در این مناطق، هم پیوندی و تعامل اثرگذار اقتصاد ملی با اقتصاد جهانی و ارائه الگوی توسعه ملی در بخشهای مختلف و مزایای کالاهای تولید شده در این منطقه پرداخته شده است.

در ماده ۱۴۵ رقابتی شدن و افزایش صادرات محصولات کشاورزی، ساماندهی مدیریت منابع، حفاظت از منابع پایه و ارزش افزایی و تکمیل زنجیره ارزش محصولات کشاورزی مد نظر قرار گرفته است.

۶- قانون برنامه ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی

برنامه ششم توسعه در ماده ۴ در مورد تامین منابع مالی به سرمایه گذاری مستقیم خارجی و قرارداد مشارکت خارجی پرداخته است. از اولویتهای اقتصادی در سیاست خارجی کشور می توان به جذب دانش و نوآوری از کشورهای صاحب فناوری و توسعه بازارهای صادراتی (کالایی و کشوری) خدمات فنی و مهندسی و کالاهای ایرانی، اعزام نیروی کار، جذب اساتید و متخصصان برای آموزش و انتقال فن و فناوری (تکنولوژی) برای نیروهای ایرانی، تلاش برای الحاق به سازمان تجارت جهانی برای جلوگیری از اعمال تبعیض های ناروا علیه صادرات ایران با رعایت مصالح کشور، جذب شرکتهای معتبر جهانی و منطقه ای در زنجیره تولید داخلی به شکل مستقیم و با اولویت مشارکت با سرمایه گذاران و تولیدکنندگان داخلی به منظور افزایش توانمندی، رقابت پذیری و صادرات کالاها و خدمات تولیدی با رفع موانع قانونی و حقوقی براساس عزت، حکمت و مصلحت و مشروط به عدم نفوذ فرهنگ غربی حمایت حقوقی، مالی و نهادی لازم برای توسعه دانش و پیشرفت فناورانه و نوآورانه در جهت تجاری سازی ایده و دانش در تولید محصول و خدمات با ارزش افزوده مثبت در چهارچوب بند (۸۰) سیاست های کلی برنامه ششم اشاره کرد. (ماده ۴)

در ماده ۴ اصلاح سیاست های ارزی و تجاری و تعرفه ای حداکثر تا پایان سال دوم اجرای قانون برنامه با رویکرد ارتقای کیفیت و رقابت پذیر ساختن کالاهای تولید داخل برای صادرات مورد تاکید قرار گرفته است.

به موجب ماده ۱۳ وزارت امور اقتصادی و دارائی موظف به ایجاد و انعقاد پیمان‌های دوجانبه و چندجانبه و همچنین پیمان‌های پولی دوجانبه با کشورهای طرف تجاری و هدف به ویژه کشورهای منطقه می‌باشد.

از دیگر هدفگذاری‌های این برنامه می‌توان به کسب رتبه سوم در دو شاخص رقابت‌پذیری بین‌المللی و شاخص‌های بین‌المللی حقوق مالکیت در میان کشورهای منطقه سند چشم‌انداز در پایان سال چهارم اجرای قانون برنامه، با اقدام قانونی در جهت اصلاح قوانین، مقررات و رویه‌ها، محیط کسب و کار را به‌گونه‌ای امن، سالم، سهل و شفاف اشاره کرد.

در رابطه با مناطق آزاد تجاری- صنعتی و ویژه اقتصادی، ایجاد هرگونه منطقه آزاد تجاری- صنعتی و ویژه اقتصادی جدید منوط به تصویب مجلس شورای اسلامی و تأمین زیرساخت‌های مورد نیاز برای استقرار واحدهای تولیدی، اخذ مجوز مورد نیاز از قبیل تأییدیه زیست محیطی، نظامی و امنیتی با رعایت قانون چگونگی اداره مناطق آزاد تجاری صنعتی مصوب ۱۳۷۲/۶/۷ و قانون تشکیل و اداره مناطق ویژه اقتصادی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۸۴/۹/۵ شده است. (ماده ۲۳)

یکی از موارد دیگری که برنامه ششم به آن پرداخته توجه به ظرفیت‌های موجود در نواحی روستایی و ارتقای منزلت اجتماعی روستاییان و جایگاه روستاها در اقتصاد ملی و توسعه اقتصاد صادرات محور در طول اجرای قانون برنامه هر سال، توسعه حداقل پنجاه و چهار خوشه کسب و کار روستایی، بهره‌برداری و ساخت نود و هشت ناحیه صنعتی روستایی و ایجاد یک میلیون و نهصد و چهارده هزار فرصت شغلی در روستاها و مناطق عشایری از طریق احداث و توسعه بنگاه‌های اقتصادی رقابت‌پذیر و صادرات‌گرا از طریق بخشهای خصوصی و تعاونی می‌باشد. ماده ۲۷

افزایش تولیدات کشاورزی به ویژه محصولات دارای مزیت صادراتی، رسیدن به تراز تجاری مثبت، تقویت و تکمیل زنجیره‌های تولید و توسعه صادرات و ارتقای بهره‌وری آب و خاک کشاورزی، ایجاد خوشه‌های صادراتی، نشانهای تجاری و اختصاص مشوق‌های صادراتی به صادرات محصولات کشاورزی از مهم‌ترین اقدامات بخش کشاورزی می‌باشد. ماده ۳۱ و ۳۳

در ماده ۴۳ تشویق صادرات محصولات صنایع معدنی دارای ارزش افزوده بالا مورد اشاره قرار گرفته است.

حمایت‌های لازم از صندوق ضمانت صادرات ایران، صندوق ضمانت سرمایه‌گذاری صنایع کوچک، تحقیقات و توسعه صنایع الکترونیک، بیمه فعالیت‌های معدنی و صنایع دریایی در طی سالهای اجرای قانون برنامه به منظور رونق تولید، نوسازی صنایع، حمایت هدفمند از صنایع دارای اولویت سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی و همچنین توسعه و تقویت صادرات غیرنفتی و حمایت مؤثر از فعالیت صنایع کوچک و متوسط و دریایی کشور و توسعه فعالیت‌های معدنی از دیگر سیاست‌های برنامه ششم می‌باشد. ماده ۴۶

در این برنامه توسعه تجارت الکترونیک فرش و ایجاد خانه فرش در بازارهای هدف و موردنظر برای هویت بخشی، ارتقای کیفیت تولید و روان سازی، سفارش پذیری، حمایت از ایجاد و توسعه و تجهیز کارگاههای متمرکز و غیرمتمرکز و اتحادیه ها و شرکتهای تعاونی فرش دستباف روستایی و شهری سراسر کشور و نیز صنایع و خدمات جانبی فرش دستباف به منظور ارتقاء و بهبود بهره‌وری، تثبیت و افزایش سهم صادراتی و بازاریابی‌های داخلی و خارجی را به عمل آورد.

به منظور افزایش خدمات سوخت‌رسانی به کشتی‌ها (بانکرینگ) و خدمات جانبی آن در خلیج فارس و دریای عمان ضمن انجام حمایت‌های لازم از بخش غیردولتی در خرید شناورهای مخصوص، قیمت گذاری فرآورده، شرایط، تسهیلات، مشوق‌ها و صدور مجوزهای مورد نیاز برای توسعه صنعت سوخت‌رسانی به کشتی‌ها را به نحوی انجام دهد که ضمن رشد حداقل ده درصد (۱۰٪) سالانه، سهم کشور از بازار سوخت‌رسانی به کشتی‌ها در منطقه خلیج فارس و دریای عمان در پایان برنامه حداقل به پنجاه درصد (۵۰٪) برسد.

دولت موظف است از سال اول برنامه اقدامات لازم را در راستای تشکیل بازار منطقه‌ای و ایجاد قطب (هاب) منطقه‌ای برق به عمل آورد به طوری که شبکه برق کشور از شمال، جنوب، شرق و غرب به کشورهای همسایه متصل شود. ۴۹

مطابق ماده ۵۱ به سازمان بنادر و دریانوردی اجازه داده شده است با حفظ وظایف حاکمیتی از طریق ارائه حمایت و مشوقهای لازم، نسبت به واگذاری حق بهره‌برداری و مدیریت بنادر کوچک و محلی، اعطای مجوز احداث بنادر کوچک جدید به اشخاص حقوقی حرفه‌ای و معتبر غیردولتی با رعایت قوانین و مقررات داخلی و بین‌المللی و اصول رقابتی اقدام نماید.

از جمله موارد دیگری که ماده ۶۴ به آن پرداخته است پیشتازی در اقتصاد دانش بنیان و افزایش تولید و صادرات محصولات و خدمات دانش بنیان و همچنین مشارکت شرکت های دانش بنیان در زنجیره تولید بین المللی می باشد.

به موجب ماده ۸۳ سازمان‌های مناطق آزاد مکلفند به منظور زدودن فقر از چهره مناطق آزاد تجاری یک‌درصد (۱٪) از محل وصول عوارض ورود کالا و خدمات این مناطق را پس از واریز به خزانه کل کشور طبق بودجه سنواتی از طریق کمیته امداد امام خمینی (ره) و سازمان بهزیستی برای اشتغال محرومان و نیازمندان بومی این مناطق اختصاص دهند.

در ماده ۱۰۵ به تقویت دیپلماسی اقتصادی با تمرکز بر ورود به بازارهای جهانی برای صادرات کالا و خدمات فنی و مهندسی، تأمین مالی و جذب سرمایه‌گذاری خارجی و دستیابی به فناوری‌های نوین و ایجاد زمینه‌های لازم برای حضور بخش غیردولتی در دیگر کشورهای منطقه و کشورهای جنوب غربی آسیا به ویژه کشورهای همسایه و اسلامی در چهارچوب سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی و همکاری وزارت صنعت، معدن و تجارت به همراه وزارت امور خارجه برای تعیین رایزنان بازرگانی در سفارتخانه‌های ایران در کشورهایی که بر اساس آمار گمرک بیشترین رابطه تجاری با ایران را دارند، اشاره شده است.

۷- سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی

از جمله سیاست‌های اقتصاد مقاومتی در امور اقتصادی می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

پیشتازی اقتصاد دانش بنیان، پیاده سازی و اجرای نقشه جامع علمی کشور و ساماندهی نظام ملی نوآوری به منظور ارتقاء جایگاه جهانی کشور و افزایش سهم تولید و صادرات محصولات و خدمات دانش بنیان و دستیابی به رتبه اول اقتصاد دانش بنیان در منطقه (بند ۲).

محور قراردادن رشد بهره‌وری در اقتصاد با تقویت عوامل تولید، توانمندسازی نیروی کار، تقویت رقابت پذیری اقتصاد، ایجاد بستر رقابت بین مناطق و استانها و به کارگیری ظرفیت و قابلیت‌های متنوع در جغرافیای مزیت‌های مناطق کشور (بند ۳).

افزایش تولید داخلی نهاده‌ها و کالاهای اساسی (بویژه در اقلام وارداتی)، و اولویت دادن به تولید محصولات و خدمات راهبردی و ایجاد تنوع در مبادی تأمین کالاهای وارداتی با هدف کاهش وابستگی به کشورهای محدود و خاص. (بند ۶)

مدیریت مصرف با تأکید بر اجرای سیاست‌های کلی اصلاح الگوی مصرف و ترویج مصرف کالاهای داخلی همراه با برنامه ریزی برای ارتقاء کیفیت و رقابت پذیری در تولید. (بند ۸)

حمایت همه جانبه هدفمند از صادرات کالاها و خدمات به تناسب ارزش افزوده و با خالص ارزآوری مثبت از طریق:

- تسهیل مقررات و گسترش مشوق‌های لازم.
- گسترش خدمات تجارت خارجی و ترانزیت و زیرساخت‌های مورد نیاز.
- تشویق سرمایه‌گذاری خارجی برای صادرات.
- برنامه‌ریزی تولید ملی متناسب با نیازهای صادراتی، شکل‌دهی بازارهای جدید، و تنوع بخشی پیوندهای اقتصادی با کشورها به ویژه با کشورهای منطقه.

-استفاده از ساز و کار مبادلات تهاتری برای تسهیل مبادلات در صورت نیاز.
-ایجاد ثبات رویه و مقررات در مورد صادرات با هدف گسترش پایدار سهم ایران در بازارهای هدف. (بند ۱۰)

توسعه حوزه عمل مناطق آزاد و ویژه‌ی اقتصادی کشور به منظور انتقال فناوری‌های پیشرفته، گسترش و تسهیل تولید، صادرات کالا و خدمات و تأمین نیازهای ضروری و منابع مالی از خارج. (بند ۱۱)

افزایش قدرت مقاومت و کاهش آسیب‌پذیری اقتصاد کشور از طریق:
-توسعه‌ی پیوندهای راهبردی و گسترش همکاری و مشارکت با کشورهای منطقه و جهان بویژه همسایگان.
-استفاده از دیپلماسی در جهت حمایت از هدف‌های اقتصادی.
-استفاده از ظرفیت‌های سازمان‌های بین‌المللی و منطقه‌ای. (بند ۱۲)

•مقابله با ضربه پذیری درآمد حاصل از صادرات نفت و گاز از طریق:

-انتخاب مشتریان راهبردی.
-ایجاد تنوع در روش‌های فروش.
-مشارکت دادن بخش خصوصی در فروش.
-افزایش صادرات گاز.
-افزایش صادرات برق.
-افزایش صادرات پتروشیمی.
-افزایش صادرات فرآورده‌های نفتی. (بند ۱۳)

افزایش سالانه سهم صندوق توسعه ملی از منابع حاصل از صادرات نفت و گاز تا قطع وابستگی بودجه به نفت (بند ۱۸)

شفاف‌سازی اقتصاد و سالم‌سازی آن و جلوگیری از اقدامات، فعالیت‌ها و زمینه‌های فساد را در حوزه‌های پولی، تجاری، ارزی و... (بند ۱۹)

افزایش پوشش استاندارد برای کلیه محصولات داخلی و ترویج آن (بند ۲۴)

۸- سیاست‌های کلی برنامه ششم

از جمله سیاست‌های کلی برنامه ششم می‌توان به موارد زیر اشاره کرد.

امور اقتصادی

- رشد اقتصادی شتابان و پایدار و اشتغالزا به منظور دسترسی به متوسط رشد ۸ درصد در طول برنامه (بند ۱)
- بهبود مستمر فضای کسب و کار و تقویت ساختار رقابتی و رقابت‌پذیری بازارها (بند ۲)
- توسعه پیوندهای اقتصادی و تجاری متقابل و شبکه‌ای کشور به ویژه با کشورهای منطقه آسیای جنوب غربی (بند ۴)
- تبدیل‌شدن به قطب تجاری و ترانزیتی و انعقاد پیمان‌های پولی دو و چندجانبه با کشورهای طرف تجارت در چارچوب بندهای ۱۰، ۱۱ و ۱۲ سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی (بند ۴)
- گسترش و تعمیق نظام جامع تأمین مالی و ابزارهای آن (بازار پول، بازار سرمایه و بیمه‌ها) با مشارکت اشخاص حقیقی و حقوقی داخلی و خارجی و افزایش سهم مؤثر بازار سرمایه در جهت توسعه سرمایه‌گذاری و ثبات و پایداری و کاهش خطرپذیری فعالیت‌های تجاری و اقتصادی کشور با تأکید بر ارتقاء شفافیت و سلامت نظام مالی (بند ۵)
- تأمین مالی فعالیت‌های خرد و متوسط به وسیله نظام بانکی (بند ۶)
- ارتقاء کیفی و کمی نظام جامع صنعت بیمه و ابزارهای آن (بازارهای رقابتی، بیمه اتکایی و...) با مشارکت اشخاص حقیقی و حقوقی داخلی و خارجی به‌منظور توسعه سرمایه‌گذاری و ثبات و پایداری و کاهش خطرپذیری فعالیت‌های تجاری و اقتصادی کشور (بند ۷)
- جذب سرمایه ایرانیان خارج از کشور و سرمایه‌گذاران خارجی با ایجاد انگیزه و مشوق‌های لازم بند ۸)
- توسعه بازارهای دریایی و ایجاد مناطق مهم اقتصادی در زمینه‌های دارای مزیت (بند ۲۳)
- توسعه حمل‌ونقل ریلی باری با اولویت تجهیز شبکه و پایانه‌های باری و اتصال شبکه به مراکز بزرگ اقتصادی، تجاری و صنعتی و مبادی ورودی و خروجی مهم کشور و شبکه‌های ریلی منطقه‌ای و جهانی به ویژه کریدور شمال - جنوب با هدف توسعه صادرات و ترانزیت بار (بند ۲۵)
- دانش‌بنیان نمودن شیوه تولید و محصولات صنعتی و خدمات وابسته به آن، نشان‌سازی تجاری و تقویت حضور در بازارهای منطقه و جهان (بند ۲۷)
- اولویت دادن به حوزه‌های راهبردی صنعتی (از قبیل صنایع نفت، گاز، پتروشیمی، حمل و نقل، مواد پیشرفته، ساختمان، فناوری اطلاعات و ارتباطات، هوافضا، دریا، آب و کشاورزی) و افزایش ضریب نفوذ فناوری‌های پیشرفته در آن‌ها (بند ۶۰)

- بهره‌گیری از موقعیت ممتاز کشور با هدف تبدیل ایران به مرکز تبادلات پستی و ترافیکی ارتباطات و اطلاعات منطقه و گسترش حضور در بازارهای بین‌المللی (بند ۳۵)
- افزایش سهم سرمایه‌گذاری زیرساختی در حوزه فناوری اطلاعات و ارتباطات تا رسیدن به سطح کشورهای برتر منطقه (بند ۳۷)

در امور سیاست خارجی می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- اولویت دادن به دیپلماسی اقتصادی با هدف توسعه سرمایه‌گذاری خارجی، ورود به بازارهای جهانی و دستیابی به فناوری برای تحقق اهداف اقتصاد مقاومتی و سند چشم‌انداز (بند ۶۰)
- ایجاد زمینه‌های لازم در جهت جلب سرمایه و توان علمی و تخصصی ایرانیان خارج از کشور در توسعه ملی و تأثیر بر سیاست‌های نظام سلطه در دفاع از منافع ملی (بند ۶۲)

امور حقوقی و قضایی

- حمایت قضائی مؤثر در تضمین حقوق مالکیت و استحکام قراردادها به منظور توسعه سرمایه‌گذاری بخش خصوصی و سرمایه‌گذاری خارجی (بند ۶۶)

امور فرهنگی

- گسترش همکاری و تعامل فعال، سازنده و الهام بخش در حوزه علم و فناوری با سایر کشورها و مراکز علمی و فنی معتبر منطقه‌ای و جهانی به ویژه جهان اسلام و توسعه تجارت و صادرات محصولات دانش‌بنیان (بند ۷۹)
- توسعه و ساماندهی نظام ملی نوآوری و حمایت از پژوهش‌های مسأله‌محور و تجاری‌سازی پژوهش و نوآوری و توسعه نظام جامع تأمین مالی در جهت پاسخ به نیاز اقتصاد دانش بنیان (بند ۸۰)

۹- قانون احکام دائمی برنامه‌های توسعه کشور

به موجب ماده ۷ شورای عالی سلامت و امنیت غذایی وظیفه سیاستگذاری برای ارتقای سلامت و امنیت غذایی و سلامت مواد غذایی صادراتی و وارداتی را بر عهده دارد (ماده ۷)

در بند «پ» به الزام ثبت در سامانه رهگیری و کنترل اصالت هرگونه واردات تجاری، ذخیره سازی، توزیع، عرضه و فروش کالاهای دارویی، واکسن، مواد زیستی (بیولوژیک)، طبیعی و سنتی، مکملهای تغذیه‌ای، آرایشی، بهداشتی، غذایی و ملزومات و تجهیزات پزشکی اشاره شده است.

در بند «چ» رعایت استانداردها و یا ضوابط فنی و ایمنی و بهداشتی قرنطینه‌ای برای واردات کالا پیش بینی شده است.

به موجب ماده ۱۶ صندوق توسعه ملی که در این ماده «صندوق» نامیده می‌شود با هدف تبدیل بخشی از عواید ناشی از فروش نفت و گاز و میعانات گازی و فرآورده‌های نفتی به ثروتهای ماندگار، مولد و سرمایه‌های زاینده اقتصادی و نیز حفظ سهم نسلهای آینده از منابع نفت و گاز و فرآورده‌های نفتی تشکیل شده است و وظایفی را بر عهده دارد که عبارت است از:

- پیشنهاد فعالیت‌های مورد قبول و واجد اولویت پرداخت تسهیلات در بخشها و زیربخشهای تولیدی و خدماتی زاینده و با بازده مناسب اقتصادی به هیأت امنای

- پیشنهاد موارد سرمایه‌گذاری در بازارهای پولی و مالی بین‌المللی و داخلی به هیأت امنای

منابع صندوق عبارتند از:

- منابع قابل تحصیل از بازارهای پولی بین‌المللی با مجوز هیأت امنای با رعایت قوانین مربوط

مصارف صندوق شامل موارد زیر می‌باشد:

۱. اعطای تسهیلات به بخشهای خصوصی، تعاونی و بنگاههای اقتصادی متعلق به مؤسسات عمومی غیردولتی برای تولید و توسعه سرمایه‌گذاری‌های دارای توجیه فنی، مالی و اقتصادی

۲. اعطای تسهیلات صادرات خدمات فنی و مهندسی به شرکتهای خصوصی و تعاونی ایرانی که در مناقصه‌های خارجی برنده می‌شوند از طریق منابع خود یا تسهیلات اتحادیه‌ای (سندیکایی)

۳. اعطای تسهیلات خرید به طرفهای خریدار کالا و خدمات ایرانی در بازارهای هدف صادراتی کشور

۴. سرمایه‌گذاری در بازارهای پولی و مالی خارجی

۵. اعطای تسهیلات به سرمایه‌گذاران خارجی با در نظر گرفتن شرایط رقابتی و بازدهی مناسب اقتصادی به منظور جلب و حمایت از سرمایه‌گذاری در ایران با رعایت اصل هشتم (۸۰) قانون اساسی می‌باشد.

در بند «پ» ماده ۲۰ اولویت در پرداخت تسهیلات توسط بانکها و مؤسسات مالی و اعتباری در شرایط مساوی به ترتیب برای سرمایه در گردش مورد نیاز صادرکنندگان، سرمایه در گردش مورد نیاز تولیدکنندگان کالاها یا خدمات صادراتی، سرمایه‌گذاری برای تولید یا تجارت کالاها یا خدمات صادراتی، سرمایه‌گذاری برای تولید کالاها و یا خدمات دارای بازار و قابل فروش در داخل کشور با سودآوری بیشتر می‌باشد.

در ماده ۲۲ متن زیر به ماده (۶۶) قانون امور گمرکی مصوب ۱۳۹۰/۸/۲۲ الحاق شده است:

برقراری موانع غیرتعرفه‌ای و غیرفنی برای واردات به جز در مواردی که رعایت موازین شرع اقتضاء می‌کند، ممنوع است. حقوق ورودی مواد اولیه و کالاهای واسطه‌ای که به منظور تولید صادراتی به ویژه توسط شرکت‌های دانش‌بنیان وارد کشور می‌شود، ظرف مدت پانزده روز پس از صادرات به آنها مسترد می‌شود.

به موجب ماده ۲۳ وضع مالیات یا عوارض برای صادرات کالاهای مجاز و غیریارانه‌ای و جلوگیری از صادرات هرگونه کالا به منظور تنظیم بازار داخلی ممنوع شده است و صدور کلیه کالاها و خدمات به جز موارد زیر مجاز می‌باشد:

۱- اشیای عتیقه و میراث فرهنگی به تشخیص سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری

۲- آن دسته از اقلام خاص دامی، نباتی، خاک زراعی و مرتعی و گونه‌هایی که جنبه حفظ ذخایر ژنتیکی و یا حفاظت تنوع زیستی داشته باشند، به تشخیص وزارت جهاد کشاورزی و سازمان حفاظت محیط زیست.

در بند «چ» ماده ۳۰ دولت به منظور تسهیل تجارت و رقابت پذیر کردن فعالیتهای حمل و نقل با توجه به مزیت‌های نسبی در زنجیره عرضه و خدمات ترابری منطقه‌ای و بین‌المللی، مجاز به حمایت از:

ایجاد پارک‌های پشتیبانی (لجستیک)، احداث پایانه‌ها، شهرک‌های حمل و نقل ترکیبی مسافری و باری و گسترش بنادر خشک توسط بخش خصوصی و تعاونی می‌باشد

و نسبت به تهیه طرح مکان‌یابی پایانه‌های بارگنج (کانتینری) و حمل و نقل ترکیبی در شبکه اصلی و عبوری (ترانزیتی) کشور اعم از شمالی - جنوبی، شرقی - غربی و نیز شبکه آسیایی از طریق بخش خصوصی و تعاونی اقدام کند.

- به موجب ماده ۳۱ بند «ب» شورای برنامه ریزی و توسعه استان وظیفه اتخاذ سیاست‌ها و ارتقای صادرات غیرنفتی استان در چهارچوب سیاست‌های کلی تجارت خارجی کشور و توسعه همکاری‌های تجاری، اقتصادی، علمی و فرهنگی با کشورهای همسایه در چهارچوب سیاست‌های دولت را بر عهده دارد.

در ماده ۴۵ سود و زیان ناشی از تسعیر دارایی‌ها و بدهیهای ارزی بانک توسعه صادرات ایران، صندوق ضمانت صادرات ایران و شرکت سرمایه‌گذاری خارجی ایران مشمول مالیات با نرخ صفر پیش بینی و سود تفاوت نرخ تسعیر ارز حاصل از صادرات از هرگونه مالیات معاف شده است..

به موجب ماده ۵۱ به منظور تحقق مرجعیت علمی، افزایش سهم پژوهشی از تولید ناخالص داخلی و مصرف بهینه منابع، گسترش حمایت از توسعه اقتصاد دانش‌بنیان و حمایت از نوآوری و پژوهشهای مسأله محور، معاونت علمی و فناوری رئیس‌جمهور مجاز است اقدامات زیر را انجام دهد:

۱. حمایت از توسعه و تجاری سازی فناوری های راهبردی و مورد نیاز کشور در چهارچوب نقشه جامع علمی کشور، ایجاد زیست بوم نوآوری در بخشهای علمی کشور و تقویت ارتباط میان مؤسسات آموزش عالی، پژوهشی و فناوری با بخشهای صنعتی، اقتصادی و اجتماعی و تقویت زیرساخت‌های نهادی مورد نیاز برای اجرای این مأموریت

۲. حمایت از ایجاد، توانمندسازی و توسعه شرکتهای دانش‌بنیان و تقویت فعالیتهای تحقیق و توسعه بنگاههای اقتصادی با هدف افزایش تولید، تحریک تقاضا و ارتقای صادرات کالاها و خدمات دانش بنیان

۳. ایجاد نظام مدیریت یکپارچه فناوری و نوآوری در دستگاههای اجرایی، ارتقای یادگیری فناوری در سطح ملی و تقویت توانمندی‌های فناورانه داخلی از طریق استفاده حداکثری از ظرفیت طرحهای توسعه ای ملی، خریدهای دولتی از خارج و فعالیت و سرمایه‌گذاری شرکتهای خارجی در داخل کشور

در ماده ۶۵ به منظور ساماندهی مناطق آزاد و ویژه اقتصادی و ایفای نقش مؤثر آنها در تحقق اهداف سند چشم‌انداز بیست ساله نظام، اعمال مدیریت یکپارچه و ایجاد رشد اقتصادی مناسب در این مناطق، هم‌پیوندی و تعامل اثرگذار اقتصاد ملی با اقتصاد جهانی و ارائه الگوی توسعه ملی در بخشهای مختلف:

کالاهای تولید و یا پردازش‌شده در مناطق آزاد و ویژه اقتصادی به‌هنگام ورود به سایر نقاط کشور به نسبت مجموع ارزش افزوده و ارزش مواد اولیه و قطعات داخلی به کار رفته در آن، تولید داخلی محسوب و از پرداخت حقوق ورودی معاف است.

مواد اولیه و قطعات خارجی به‌کاررفته در کالاهای تولید و یا پردازش‌شده در مناطق آزاد و ویژه اقتصادی که در گذشته از سایر مناطق کشور به منطقه ارسال شده و در تولید و یا پردازش محصولی که به کشور وارد می‌شود، به‌کار گرفته شود در حکم مواد اولیه تلقی می‌شود و از پرداخت حقوق ورودی معاف است.

جهت گیری‌های ناظر بر سند چشم انداز در افق ۱۴۰۴ هجری شمسی

دست یافتن به جایگاه اول اقتصادی در سطح منطقه آسیای جنوب غربی با توجه به بهبود شاخص های کسب و کار و شاخص های لجستیک در حوزه تجارت بین المللی و تسهیل تجارت خارجی

تعامل سازنده و موثر با جهان با توجه به توسعه تعاملات تجاری

جایگاه علمی و فناوری در منطقه آسیای جنوب غربی، برخوردار از دانش پیشرفته و توانا در تولید علم و فناوری با توجه به افزایش صادرات محصولات با فناوری بالا

منابع:

- مسعود، نیلی، خلاصه نتایج مطالعات استراتژی توسعه صنعتی کشور، وزارت صنایع و معادن (۱۳۸۲)
- گزارش سیر تحول سیاست های تجاری کشور طی برنامه های توسعه
- گزارش قوانین و تجارت خارجی

جدول سیاست های تجاری در برنامه های توسعه

جهت گیری برنامه ها

ملاحظات	منبع	رویکرد برنامه در حوزه جهت گیری	برنامه ها
			برنامه اول
	<ul style="list-style-type: none"> ● تبصره ۴۱ و ۴۲ (قسمت یکم، خط مشی ۴ بند ۴) (قسمت یکم، هدف های کلی، بند ۴) (سیاست های کلی بند ۸) 	<ul style="list-style-type: none"> - حمایت از تولیدات داخل به گونه ای که سود بازرگانی و نرخ ارز برای واردات بر اساس این حمایت تعیین گردد. (تبصره ۴۱ و ۴۲) - افزایش صادرات بخش صنایع، معادن و کشاورزی از طریق استفاده حداکثر از ظرفیت های موجود و انجام سرمایه گذاری های تکمیلی (قسمت یکم، خط مشی ۴ بند ۴) - تاکید بر رشد اقتصادی بر اساس رشد تولید و کاهش وابستگی اقتصادی و افزایش صادرات صنعتی به منظور توسعه صادرات غیرنفتی (قسمت یکم، هدف های کلی، بند ۴) - انحصار تجارت خارجی برای دولت (سیاست های کلی بند ۸) - توسعه صادرات غیرنفتی از طریق ارتقاء سهم صادرات محصولات نهایی و کاهش سهم مواد صادراتی از طریق افزایش ورود کالاهای سرمایه ای و کاهش واردات کالاهای مصرفی و نیز حفظ سهم کالاهای واسطه ای (سیاست های کلی بند ۸) - تجدیدنظر در روش قیمت گذاری محصولات تولیدی، وارداتی و صادراتی به نحوی که از تولید و صادرات حمایت شود (قسمت یکم، خط مشی ۴ بند ۴) 	

	<ul style="list-style-type: none"> ● (قسمت یکم، خط مشی ۴ بند ۴۲) 		
برنامه دوم	<ul style="list-style-type: none"> ● (خط مشی ۶ بند ۸) ● (خط مشی ۶ بند ۹) ● (بند ۹ خط مشی های اساسی) ● تبصره ۲۱ بند ۳ 	<ul style="list-style-type: none"> - تاکید بر انجام تجارت با جهان خارج و تأکید بر تولید داخلی با حداقل وابستگی به اقتصاد جهانی (تبصره ۲۱ بند ۳) - تلاش به منظور کاهش وابستگی اقتصاد به درآمدهای نفت و توسعه صادرات غیرنفتی (بند ۹ خط مشی های اساسی) - عنایت ویژه به صنایع تبدیلی و وابسته به بخش کشاورزی (خط مشی ۶ بند ۸) - تاکید بر تکمیل خطوط و زنجیره های تولیدی، صنعتی (خط مشی ۶ بند ۹) 	
برنامه سوم	<ul style="list-style-type: none"> ● مواد ۱۱۳ و ۱۱۶ 	<ul style="list-style-type: none"> - اتخاذ سیاست‌های استراتژیک تجاری مبتنی بر بهره‌گیری از مزیت‌های نسبی موجود و کمک به خلق مزیت‌های جدید به منظور جهش صادراتی (ماده ۱۱۳) - توجه به گسترش صادرات غیرنفتی و صنعتی و رهایی از وابستگی اقتصاد به درآمدهای نفتی یا به عبارت بهتر اتخاذ استراتژی توسعه صادرات (بند «و» ماده ۱۱۳) - رقابتی کردن محصولات صادراتی کشور در بازارهای بین‌المللی (ماده ۱۱۶) 	
برنامه چهارم	<ul style="list-style-type: none"> ● مواد ۳۳ 	<ul style="list-style-type: none"> - افزایش سهم کشور در تجارت بین‌الملل، تعامل فعال با اقتصاد جهانی و رقابت‌پذیری اقتصادی، توسعه صادرات غیرنفتی و تسهیلات برای توسعه صادرات غیرنفتی 	
برنامه پنجم	<ul style="list-style-type: none"> ● سیاست‌های کلی ● مواد ۶۹، ۷۸ و ۸۰ 	<ul style="list-style-type: none"> - توسعه صادرات کالاها و خدمات با فن‌آوری بالا به نحوی که کسری تراز بازرگانی بدون نفت را کاهش دهد - فراهم آوردن تسهیلات برای توسعه صادرات غیرنفتی - گسترش همکاری با کشورهای جنوب غرب آسیا - ضوابط و سیاست‌های تشویقی لازم از جمله اهداء جوایز یا اعطاء تسهیلات یا کمک‌های مالی، برای استفاده کالاها و خدمات از نام و نشان تجاری در بازار خرده‌فروشی و عمده‌فروشی با حفظ حقوق معنوی صاحب نشان (ماده ۶۹) - حمایت از تولیدات داخلی، کالاها و خدمات با خرید از تولیدکنندگان داخلی از سوی دولت (ماده ۷۸) 	

		<p>- حمایت مالی و تشویق توسعه شبکه‌ها، خوشه‌ها و زنجیره‌های تولیدی، ایجاد پیوند مناسب بین بنگاه‌های کوچک، متوسط، بزرگ (اعطاء کمک‌های هدفمند) و انجام تمهیدات لازم برای تقویت توان فنی — مهندسی — تخصصی، تحقیق و توسعه و بازاریابی در بنگاه‌های کوچک و متوسط و توسعه مراکز اطلاع‌رسانی و تجارت الکترونیک برای آنها (ماده ۸۰ «بند الف»)</p>	
<p>برنامه ششم</p>	<p>- ارتقاء ایران به رتبه سوم در دو شاخص رقابت‌پذیری بین‌المللی و شاخص‌های بین‌المللی حقوق مالکیت در میان کشورهای منطقه سند چشم‌انداز (ماده ۲۲)</p> <p>- اصلاح سیاست‌های ارزی و تجاری و تعرفه‌ای حداکثر تا پایان سال دوم اجرای قانون برنامه با رویکرد ارتقای کیفیت و رقابت‌پذیر ساختن کالاهای تولید داخل برای صادرات (ماده ۴ بند «ذ»)</p> <p>- توجه به ظرفیت‌های موجود در نواحی روستایی و ارتقای منزلت اجتماعی روستاییان و جایگاه روستاها در اقتصاد ملی و توسعه اقتصاد صادرات محور در طول اجرای قانون برنامه، توسعه حداقل پنجاه و چهار خوشه کسب و کار روستایی (ماده ۲۷ بند «الف»)</p> <p>- پیشسازی در اقتصاد دانش بنیان و افزایش تولید و صادرات محصولات و خدمات دانش بنیان، گسترش بهره‌وری دانش بنیان و ارتقای سطح فناوری در شرکتهای ایرانی تمهیدات لازم جهت تسهیل مشارکت شرکتهای دانش بنیان و فناور و فعالان اقتصادی کشور در زنجیره تولید بین‌المللی، عملیاتی کردن طرح «ارتقای مشارکت فعالان اقتصادی در زنجیره تولید بین‌المللی» (ماده ۶۴ بند «ج» و «چ»)</p>	<p>• مواد ۲۲، ۴، ۲۷، ۶۴</p>	

تجارت خارجی برنامه ها

برنامه ها	رویکرد برنامه در حوزه تجارت خارجی	منبع	ملاحظات
برنامه اول	- انحصاری بودن تجارت خارجی برای دولت (سیاست های کلی بند ۸)	• (سیاست های کلی بند ۸)	
برنامه دوم	- شرایط لازم برای تجلی مزیت‌های نسبی کشور و ایجاد فضای رقابتی (سیاست های کلی	• سیاست های کلی	
	- عضویت در سازمان‌ها و اتحادیه‌های بین‌المللی و منطقه‌ای به منظور کسب منافع تجاری (خط مشی های اصلاح نظام خارجی بند ۱-۶)		

<ul style="list-style-type: none"> • بخش ۱ تجارت خارجی • بند ۲۸ خط مشی ۹ • بخش اصلاح خط مشی های نظام تجارت خارجی (کالا و خدمات) 	<ul style="list-style-type: none"> - حذف رویه های گمرکی دست و پا گیر و تسهیل مراحل ترخیص کالاهای صادراتی (خط مشی های اصلاح نظام خارجی بند ۱-۲) - همچنین به کارگیری روش های مرسوم تجارت جهت تنظیم روابط بازرگانی خارجی به منظور گرفتن امتیازات خاص (خط مشی های اصلاح نظام خارجی بند ۱-۳) اعمال پشتیبانی های سیاسی و دیپلماتیک (خط مشی ۹ بند ۲۸) 	
<p>مواد ۱۱۵، ۱۲۶</p>	<ul style="list-style-type: none"> - حذف موانع غیر تعرفه ای و غیر فنی با رعایت ممنوعیتهای شرعی برای رونق تجارت خارجی (ماده ۱۱۵) - مشارکت با کشورهای عضو اگو برای ایجاد شرکتهای حمل و نقل بین المللی (ماده ۱۲۶) 	<p>برنامه سوم</p>
<ul style="list-style-type: none"> • ماده ۳۳ 	<ul style="list-style-type: none"> - روان سازی جریان تجارت، ماده ۳۳ - افزایش سهم کشور در تجارت بین الملل، ماده ۳۳ - تقویت توان رقابتی محصولات صادراتی کشور در بازارهای بین المللی، ماده ۳۳ - فراهم سازی شرایط الحاق به سازمان جهانی تجارت (WTO)، «بند ل» - بسط و توسعه همکاری های منطقه ای و بین المللی از طریق حضور فعال در سازمان های مربوط، 	<p>برنامه چهارم</p>

		<p>– توازن تجاری با کشورهای طرف همکاری و بلوک های اقتصادی ماده ۳۳ بند «ه»</p>	
برنامه پنجم	<p>– همسویی قوانین و مقررات بخش تجاری کشور با قوانین و مقررات اتحادیه های منطقه ای و بین المللی از جمله سازمان تجارت جهانی، نسبت به آماده سازی و توانمندسازی ارکان اقتصادی کشور برای عضویت در سازمان تجارت جهانی (WTO) (ماده ۱۰۴ بند «و»)</p>	<p>• ماده ۱۰۴</p>	
برنامه ششم	<p>– ایجاد و انعقاد پیمان های دوجانبه و چندجانبه و همچنین پیمان های پولی دوجانبه با کشورهای طرف تجاری و هدف به ویژه کشورهای منطقه (ماده ۱۳)</p> <p>– تلاش برای الحاق به سازمان تجارت جهانی برای جلوگیری از اعمال تبعیض های ناروا علیه صادرات ایران (ماده ۴ بند «بند پ»)</p> <p>– جذب شرکتهای معتبر جهانی و منطقه ای در زنجیره تولید داخلی به شکل مستقیم و با اولویت مشارکت با سرمایه گذاران و تولیدکنندگان داخلی (ماده ۴ بند «ث»)</p> <p>– مشارکت سازمان بنادر و دریانوردی و شرکت فرودگاهها و ناوبری هوایی ایران با شرکتهای معتبر بین المللی (داخلی و خارجی)، برای تشکیل شرکتهایی جهت سرمایه گذاری و بهره برداری از بنادر اصلی با کارکرد بین المللی و فرودگاهی به استثنای خدمات کمک ناوبری و نشست و برخاست هواپیما با رعایت قوانین و مقررات مرتبط (ماده ۵۱ بند «الف»)</p> <p>– تشکیل بازار منطقه ای و ایجاد قطب منطقه ای برق به طوری که شبکه برق کشور از شمال، جنوب، شرق و غرب به کشورهای همسایه متصل شود.</p> <p>– مجوز شرکت ارتباطات زیرساخت برای تاسیس شرکت انتقال (ترانزیت) ارتباطات بین الملل به منظور حضور مؤثر در بازارهای منطقه ای و بین المللی صدور خدمات فنی و مهندسی پهنای باند با مشارکت و سرمایه گذاری مشترک با بخشهای خصوصی و عمومی غیردولتی و شرکتهای خارجی با رعایت منافع ملی ایجاد نماید. (ماده ۶۷ بند «الف» شماره ۱)</p> <p>– تقویت دیپلماسی اقتصادی با تمرکز بر ورود به بازارهای جهانی برای صادرات کالا و خدمات فنی و مهندسی، تأمین مالی و جذب سرمایه گذاری خارجی و دستیابی به فناوری های نوین و ایجاد زمینه های لازم برای حضور بخش غیردولتی در دیگر کشورهای منطقه و کشورهای جنوب غربی آسیا به ویژه کشورهای همسایه و اسلامی در چهارچوب سیاست های کلی اقتصاد مقاومتی و همکاری وزارت صنعت، معدن و تجارت به همراه وزارت امور خارجه برای تعیین رایزنان بازرگانی در سفارتخانه های ایران در کشورهایی که بر اساس آمار گمرک بیشترین رابطه تجاری با ایران را دارند. (ماده ۱۰۵ بندهای «پ» و «ت»)</p>	<p>• مواد ۱۳، ۴، ۵۱، ۶۷، ۱۰۵</p>	

مناطق آزاد برنامه ها

ملاحظات	منبع	رویکرد برنامه در حوزه مناطق آزاد	برنامه ها
	۴,۳۹ خط مشی ها	<p>- مجوز تاسیس منطقه آزاد تجاری - صنعتی در سه نقطه از نقاط مرزی کشور مرزی به دولت (تبصره ۱۹)</p> <p>- تکلیف گمرک و سازمان بنادر و کشتیرانی برای تاسیس منطقه ویژه حراست شده در مبادی ورودی و گمرک داخلی (تبصره ۲۰)</p> <p>- تسهیلات برای توسعه صادرات کالاهای صنعتی براساس مزیت‌های کشور از جمله ایجاد مناطق صنعتی آزاد جهت استقرار صنایع تولید کننده محصولات صادراتی و جذب سرمایه در این صنایع</p>	برنامه اول
	<ul style="list-style-type: none"> • تبصره ۲۵ • بند ۱۵ خط مشی ۹ 	<p>- به منظور پشتیبانی از تولیدات داخلی و توسعه صادرات غیر نفتی و ایجاد تحرک در اقتصادی و منطقه ای، دولت می تواند مناطق ویژه حراست شده ای را در مبادی ورودی و یا گمرک‌های داخلی ایجاد نماید. ورود کالا از مناطق مذکور جهت مصرف داخلی، تابع مقررات صادرات و واردات خواهد بود و صدور کالا از این مناطق بدون هیچ گونه تشریفات انجام خواهد شد. (ماده ۲۵ بند «د» شماره ۱)</p> <p>- مدیریت مناطق آزاد موظف شده است بر اساس ضوابط بهداشت، درمان و آموزش پزشکی نسبت به ایجاد آموزش مراکز بهداشتی و درمانی در محدوده مناطق آزاد اقدام و هزینه‌های آنها را برابر معیارهای وزارتخانه مذکور از محل اختصاصی خود تامین کند. (تبصره ۲۸)</p> <p>- استفاده موثر از مناطق آزاد تجاری برای توسعه صادرات و صادرات مجدد</p>	برنامه دوم
	<ul style="list-style-type: none"> • پیوست شماره ۲ رهنمودهای کلی مصوب هیئت وزیران 	<p>در رهنمودهای فعلی فعالیت‌های مناطق آزاد با تاکید بر حصول هدف تاسیس این مناطق در جهت توسعه صادرات و جلب سرمایه های خارجی، مورد اشاره قرار گرفته است.</p>	برنامه سوم
	<ul style="list-style-type: none"> • ماده ۳۵ 	<p>به منظور اعمال مدیریت واحد و ایجاد رشد اقتصادی مناسب در مناطق آزاد دولت مکلف به اقداماتی شده است که در ماده ۳۵ به آنها اشاره شده است.</p>	برنامه چهارم
	<ul style="list-style-type: none"> • ماده ۱۱۲ 	<p>در ماده ۱۱۲ به بحث مربوط به ساماندهی مناطق آزاد و ویژه اقتصادی و ایفاء نقش مؤثر آنها در تحقق اهداف سند چشم انداز بیست ساله نظام، اعمال مدیریت یکپارچه و ایجاد رشد اقتصادی مناسب در این مناطق، هم پیوندی و تعامل اثرگذار اقتصاد ملی با اقتصاد جهانی و ارائه الگوی توسعه ملی در بخشهای مختلف و مزایای کالاهای تولید شده در این منطقه پرداخته شده است.</p>	برنامه پنجم

	<ul style="list-style-type: none"> • ماده ۲۳ • ماده ۸۳ 	<ul style="list-style-type: none"> - منوط شدن ایجاد منطقه آزاد تجاری- صنعتی و ویژه اقتصادی جدید به تصویب مجلس شورای اسلامی و تأمین زیرساخت‌های مورد نیاز برای استقرار واحدهای تولیدی. (ماده ۲۳) - سازمان‌های مناطق آزاد مکلفند به منظور زدودن فقر از چهره مناطق آزاد تجاری یک‌درصد (۱٪) از محل وصول عوارض ورود کالا و خدمات این مناطق را پس از واریز به خزانه کل کشور طبق بودجه سنواتی از طریق کمیته امداد امام خمینی (ره) و سازمان بهزیستی برای اشتغال محرومان و نیازمندان بومی این مناطق اختصاص دهند. 	<p>برنامه ششم</p>
--	--	---	-------------------

تسهیلات، حمایت و مشوق‌های صادراتی برنامه‌ها

ملاحظات	منبع	رویکرد برنامه در حوزه تسهیلات، حمایت و مشوق‌های صادراتی	برنامه‌ها
	<ul style="list-style-type: none"> • تبصره ۲۹ 	<ul style="list-style-type: none"> - تسهیلات ارزی لازم برای تشویق و حمایت صادرات کالاهای غیرنفتی و صدور ضمانت نامه‌های صادراتی (تبصره ۲۹ بند «ب») 	<p>برنامه اول</p>
	<ul style="list-style-type: none"> • بند ۲۴ و ۲۲ خط مشی ۹ 	<ul style="list-style-type: none"> - برقراری مشوق‌های صادراتی در صورت لزوم (بند ۲۴ خط مشی ۹) - ایجاد تسهیلات لازم برای صدور ضمانت نامه‌های ارزی جهت شرکت‌های داخلی که در مناقصه‌های بین‌المللی برنده می‌گردند. ((بند ۲۲ خط مشی ۹) 	<p>برنامه دوم</p>
	<ul style="list-style-type: none"> • ماده ۱۱۳ 	<ul style="list-style-type: none"> - تسری کلیه تشویق‌ها و امتیازاتی صادرات کالا به صادرات خدمات (ماده ۱۱۳ بند «د») 	<p>برنامه سوم</p>
	<ul style="list-style-type: none"> • ماده ۳۳ 	<ul style="list-style-type: none"> - هدفمند نمودن جوایز و مشوق‌های صادراتی در قالب حمایت‌های مستقیم و غیرمستقیم (ماده ۳۳ بند «ب») 	<p>برنامه چهارم</p>
	<ul style="list-style-type: none"> • ماده ۱۰۴ 	<ul style="list-style-type: none"> - مطابق ماده ۱۰۴ وزارت بازرگانی می‌تواند برای ارتقای مشارکت بنگاه‌ها، تشکل‌ها، شبکه‌ها، خوشه‌ها، اتحادیه‌ها، ... صادراتی کمک‌ها و تسهیلات و مشوق‌ها را برای توسعه صادرات غیرنفتی اعطا نماید. (ماده ۱۰۴ بند «الف») 	<p>برنامه پنجم</p>

ماده ۵۱، ۳۳، ۴۳، ۲۷	<p>- به سازمان بنادر و دریانوردی اجازه داده می‌شود با حفظ وظایف حاکمیتی از طریق ارائه حمایت و مشوق‌های لازم، نسبت به واگذاری حق بهره‌برداری و مدیریت بنادر کوچک و محلی، اعطای مجوز احداث بنادر کوچک جدید به اشخاص حقوقی حرفه‌ای و معتبر غیردولتی با رعایت قوانین و مقررات داخلی و بین‌المللی و اصول رقابتی اقدام نماید. (ماده ۵۱ «بند ب»)</p> <p>- ایجاد زمینه گسترش و تکمیل زنجیره‌های ارزش، صنایع تبدیلی، تکمیلی و نگهداری محصولات اساسی کشاورزی در قطب‌های تولیدی، سردخانه و انبارهای فنی چندمنظوره، تخصیص حداقل بیست درصد (۲۰٪) منابع صندوق‌های حمایت از بخش کشاورزی جهت تسهیلات برای صادرات این بخش، ایجاد خوشه‌های صادراتی، نشانهای تجاری و اختصاص مشوق‌های صادراتی به صادرات محصولات کشاورزی</p> <p>ماده ۳۳ بندهای «الف»، «ب» و «پ»</p> <p>- تقویت اقتصاد روستایی و توسعه اقتصاد صادرات محور در طول اجرای قانون برنامه هر سال، در پنج‌هزار روستا با توجه به استعدادها و ظرفیت‌های بومی و محیطی و قابلیت محلی-اقتصادی آن منطقه، با مشارکت نیروهای محلی و با بهره‌گیری از تسهیلات بانکی، حمایت‌های دولتی و سرمایه‌گذاری بخش خصوصی (ماده ۲۷ بند «الف» شماره ۱)</p> <p>- تشویق صادرات محصولات صنایع معدنی دارای ارزش افزوده بالا (ماده ۴۳)</p>	برنامه ششم
---------------------	---	------------

موانع، تعرفه و اقدامات ضد دامپینگ

ملاحظات	منبع	رویکرد برنامه در حوزه موانع، تعرفه و اقدامات ضد دامپینگ	برنامه‌ها
	<ul style="list-style-type: none"> ۴,۳۹ خط مشی-های 	<p>- برداشتن کلیه موانع و ایجاد همه‌گونه تسهیلات برای توسعه صادرات کالاهای صنعتی براساس مزیت‌های کشور از جمله ایجاد مناطق صنعتی آزاد جهت استقرار صنایع تولید کننده محصولات صادراتی و جذب سرمایه در این صنایع (۴,۳۹ خط مشی‌ها اهداف کلی)</p>	برنامه اول
	<ul style="list-style-type: none"> بند ۳ خط مشی ۹ تبصره ۲۴ اصلاح خط 	<p>- اصلاح قانون صادرات و واردات و اتخاذ سیاست‌های ارزی و تعرفه‌ای مناسب برای ثبات سیاست‌ها و تشویق صادرات (بند ۳ خط مشی ۹)</p> <p>- در تبصره ۲۴ این ماده واحده نیز در خصوص کاهش سود بازرگانی برای تنظیم و توسعه روابط تجاری با بعضی کشور و فراهم آوردن زمینه رشد صادرات کالاهای تولیدی کشور به کشورهای مذکور و اقدامات ضد دامپینگ اشاره شده است.</p> <p>- تدوین تعرفه‌ها گمرکی با توجه به درجه معقول حمایت از تولیدکنندگان و مصرف کنندگان داخلی (سیاست‌های کلی بخش اصلاح خط مشی‌های نظام تجارت خارجی (کالا و خدمات) ۱-۵ بندهای «الف»، «ب» و «ج»)</p>	برنامه دوم

	مشی- های نظام تجارت خارجی (کالا و خدمات)		
	• ماده ۱۱۵	حذف موانع غیر تعرفه ای و غیر فنی با رعایت ممنوعیتهای شرعی برای رونق تجارت خارجی (ماده ۱۱۵)	برنامه سوم
	• ماده ۳۳	<ul style="list-style-type: none"> - حذف کلیه موانع غیر تعرفه‌ای و غیر فنی با رعایت موازین شرعی و وضع نرخهای معادل تعرفه‌ای با زمان‌بندی معین و در قالب پیش‌آگهی حداکثر تا پایان سال اول برنامه اقدام نماید. (ماده ۳۳ بند «ز») - تدابیر و اقدامات موثر حفاظتی، جبرانی و ضد دامپینگ در مواردی که کالایی با شرایط غیرمتعارف و با امتیاز قابل توجه به کشور وارد می‌شود. (ماده ۳۳ بند «ح») 	برنامه چهارم
	• ماده ۱۰۴، ۱۰۳	<ul style="list-style-type: none"> - ممنوعیت موانع غیر تعرفه‌ای و غیر فنی برای واردات جز در مورد رعایت موازین شرع (ماده ۱۰۳) - در ماده ۱۰۴ الزاماتی چون ممنوعیت مالیات بر صادرات و عدم نیاز صادرات به مجوز به استثنا استانداردهای اجباری و گواهی های مرسوم در تجارت مورد اشاره قرار گرفته است. (ماده ۱۰۴ بندهای «ب» و «ج») 	برنامه پنجم
	• ماده ۴	اصلاح سیاست‌های ارزی و تجاری و تعرفه‌ای حداکثر تا پایان سال دوم اجرای قانون برنامه با رویکرد ارتقای کیفیت و رقابت‌پذیر ساختن کالاهای تولید داخل برای صادرات (ماده ۴ بند «ذ»)	برنامه ششم

